

Henna Honkakari

EPÄILLYN PUOLUSTAUTUMINEN VANGITSEMISOIKEUDENKÄYNNISSÄ

Henna Honkakari

EPÄILLYN PUOLUSTAUTUMINEN VANGITSEMISOIKEUDENKÄYNNISSÄ

Henna Honkakari
Opinnäytetyö
Syksy 2010
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Liiketalous, oikeus ja hallinto

Tekijä: Henna Honkakari

Opinnäytetyön nimi: Epäillyn puolustautuminen vangitsemisoikeudenkäynnissä

Työn ohjaaja: Lea Isopoussu-Koponen

Työn valmistumislukukausi ja – vuosi: Syksy 2010

Sivumäärä: 54 + 3 liitettä

Mahdollisuus tehokkaaseen puolustautumiseen edellyttää, että vangittavaksi vaaditun tietoon saatetaan se aineisto, jonka perusteella vangitsemisen edellytykset katsotaan olevan olemassa. Rikostutkinnallisista seikoista johtuen kaikkea aineistoa ei kuitenkaan luovuteta vangittavaksi vaaditun tietoon. Erilaiset intressit, kuten julkisuussäännökset sekä noudatettavat oikeusperiaatteet, joutuvat helposti ristiriitaan keskenään.

Opinnäytetyössä tarkastellaan epäillyn puolustautumista vangitsemisoikeudenkäynnissä sekä niitä seikkoja, jotka tuomioistuin ottaa huomioon tehdessään päätöstä vangitsemisesta. Koska tehokkaaseen puolustautumiseen vaikuttavat esitutkimateriaalin saatavuus puolustuksen käyttöön, ovat esitutkiminnan sekä asiakirjojen julkisuus myös olennainen osa puolustautumista. Lisäksi työssä tarkastellaan vapaudenriiston edellytyksiä sekä niiden liittymistä asiasta esitettävään näyttöön vangitsemisoikeudenkäynnissä.

Tietoperustana opinnäytetyössä on käytetty ensisijaisesti voimassa olevaa lakia. Lähdehierarkian mukaisesti keskeisiä lähteitä ovat lain esityöt, lainkäyttöratkaisut, oikeuskirjallisuus ja asiantuntijakirjoitukset. Tutkimusmenetelminä opinnäytetyössä on käytetty lainopillista menetelmää sekä kvalitatiivista menetelmää. Käytännön näkökulman saamiseksi on haastateltu kolmea asiantuntijaa, jotka edustavat prosessin eri osapuolia.

Esitutkimintapöytäkirjojen julkisuutta rajoittaa salassapitosäännös. Esitutkiminta-aineiston saaminen puolustuksen käyttöön ennen vangitsemisasian käsittelyä riippuu täysin rikoksen laadusta. Törkeissä rikoksissa tämä ei ole lainkaan mahdollista. Loppuviimein tällä ei kuitenkaan ole merkitystä, koska vangitsemisasian käsittelyssä ei ole tarkoitus ratkaista epäillyn syyllisyyskysymystä, vaan arvioida vangitsemisen edellytysten täyttymistä. Vapaudenriiston edellytykset jaetaan kahteen ryhmään: yleisiin ja erityisiin edellytyksiin. Yleisiin edellytyksiin kuuluvat tapahtunut rikos sekä pakkokeinon kytkeytyminen rikoksen törkeysasteeseen. Erityisiä edellytyksiä ovat karttamis-, vaikeuttamis- ja jatkamisvaara. Pakkokeinon käytön edellytyksiä arvioidaan todennäköisyysporrastuksen avulla. Puolustus voi esittää näyttöä vapaudenriiston edellytyksistä. Näyttö voi olla ainoastaan kirjallista, esimerkiksi lääkärintodistuksia.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että puolustautuminen vangitsemisoikeudenkäynnissä ei ole prosessuaalisesti suuressa roolissa silloin, kun rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllisyytensä rikokseen. Tällöin suurempaan rooliin nousee erityisten edellytysten olemassaolon kiistäminen ja niitä vastaan esitettävä näyttö. Kontradiktorista periaatetta noudattaen, kaikilla tulee olla yhtäläinen mahdollisuus oman näkökantansa esittämiseen istunnossa.

Asiasanat: pakkokeinot, vapaudenriisto, vangitsemisoikeudenkäynti

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Henna-Marika Honkakari

Title of thesis: Defending of the suspect in imprisonment trial

Supervisor: Lea Isopoussu-Koponen

Term and year when the thesis was submitted: Fall 2010 Number of pages: 54 p. + 3 app.

The opportunity for effective defending provides that all preliminary investigation material concerning a suspect, on which basis the police will present imprisonment, is brought to the attention of the suspect. To the issues related to crime investigation, the suspect does not have access to all material with each other. Various interests such as publicity regulations and legal principles will be in conflict.

The objective of this thesis was to examine suspect's defending process in the imprisonment trial, the entire process from the preliminary investigation to the imprisonment trial and all those matters which the court will take into consideration when making the decision on the imprisonment. Since effective defending is influenced by the availability of preliminary investigation material for the use of defense, publicity of preliminary investigation and the related documents of the defense are also essential. Furthermore another objective was to examine the preconditions for the deprivation of liberty and how those preconditions extension to display to be presented in imprisoning trial.

Theoretical background consists of the law in force. According to the source hierarchy, essential sources are preliminary works of the law, judicial decisions, legal literature and articles by professors of law. Research methods employed here were juridical and qualitative method by theme interviewing three experts.

The publicity of preliminary investigation documents is restricted by a secrecy regulation. Having those documents for the use of the defence before imprisonment trial depends entirely on the grade of the crime; in case of a serious offence it is impossible. In the final analysis, it is of no significance, the purpose of imprisonment trial is not to solve the suspects' question of guilt but evaluate the fulfillment of imprisonment conditions. Preconditions for the deprivation of liberty are divided in to two groups: general and special preconditions. General preconditions include the crime itself and relative coercive means to the seriousness of the crime. Special preconditions include the risk of avoiding preliminary investigation or court, the risk of hampering preliminary investigation and the risk of continuing criminal acts. Also probability grading is essential. The evidences that the defense can present on these preconditions, can exclusively be in written form, for example medical certificates.

Consequently, it can be concluded that defending oneself in an imprisonment trial is procedurally not in big role when the suspect has already plead guilty. This being the case, it is more significant to traverse the special preconditions and to demonstrate the facts supporting it. By obeying the principle of contradiction, every party of the case is to have equal opportunity to present their opinion in a trial.

Keywords: coercive means, deprivation of liberty, imprisonment trial

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	ESITUTKINNAN PÄÄPIIRTEET	9
2.1	Tarkoitus.....	9
2.2	Periaatteet.....	11
2.3	Viranomaiset ja asianosaiset.....	13
3	JULKISUUS ESITUTKINNASSA	16
3.1	Esitutkinta-asiakirjat.....	17
3.1.1	Asianosaisjulkisuus	17
3.1.2	Yleisöjulkisuus.....	18
3.2	Julkisuus pakkokeinoasioissa.....	19
4	RIKOSPROSESSUAALISET PAKKOKKEINOT	22
5	VAPAUDENRIISTON EDELLYTYKSET	24
5.1	Epäilty rikos	24
5.2	Pakkokeinojen kytkytyminen rikoksen törkeysasteeseen	25
5.3	Todennäköisyysporrastus.....	26
5.4	Kiinniottaminen	28
5.5	Pidättäminen	29
5.6	Vangitseminen.....	31
6	VANGITSEMISOIKEUDENKÄYNTI.....	34
6.1	Toimivaltainen tuomioistuin	34
6.2	Vangitsemisasian käsittely	35
6.2.1	Epäillyn läsnäolo ja kuuleminen	37
6.2.2	Puolustautuminen ja avustajan käyttö	38
6.2.3	Näyttökysymykset vangitsemisoikeudenkäynnissä	41
6.3	Päätös vangitsemisasiassa	42
6.4	Vangitsemisvaatimuksen uudelleen käsittely.....	42
6.5	Kantelu vangitsemisesta.....	43
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	45
8	POHDINTA	50
	LÄHTEET.....	53
	LIITTEET	56

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EPA	Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista
ETL	Esitutkintalaki
HE	Hallituksen esitys
Julkl	Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta
KP -sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
PKL	Pakkokeinolaki
PL	Suomen perustuslaki
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa
YSjäl	Laki yleisistä syyttäjäistä
YTJulkl	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheena on epäillyn puolustautuminen vangitsemisoikeudenkäynnissä. Vangitsemisoikeudenkäynti on esitutinnan aikana tapahtuva oikeudenkäynti ja se on myös yksi pakkokeinoistunnon muoto. Pakkokeinoistunto – termillä tarkoitetaan kaikkia oikeudenistuntoja, joissa käsitellään jonkin pakkokeinon käyttämistä rikoksesta epäiltyyn. Pakkokeinot käsitteenä tarkoittavat sellaisia toimenpiteitä, joilla esitutinnan ja myöhemmänkin prosessin turvaamiseksi pakkoa käyttäen puututaan henkilöiden lailla suojaamiin oikeushyviin, kuten henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja omaisuuteen.

Aiheeseen liittyvää keskustelua on käyty asianajajien sekä muiden lakimiesten keskuudessa. Keskustelua on syntynyt muun muassa näyttökysymysten ja sitä myötä tehokkaan puolustautumisen mahdollisuuksista. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisuisaan viitannut epäillyn oikeuteen puolustautua. Ratkaisuisaan se on ottanut kantaa kontradiktorisen periaatteen noudattamiseen, jonka mukaan jokaisella tulee olla yhtäläinen oikeus tulla kuulluksi omassa asiassaan. Vangittavaksi vaaditulla tulee aina olla mahdollisuus riitauttaa vapaudenriistonsa edellytykset. Mahdollisuus tehokkaaseen puolustautumiseen edellyttää, että epäillyn tietoon saatetaan juuri se aineisto, jonka perusteella vapaudenriiston edellytykset katsotaan olevan olemassa. Kuitenkin rikostutkinnallisista seikoista johtuen kaikkea aineistoa, kuten esitutkintapöytäkirjoja, ei tarvitse saattaa vangittavaksi vaaditun tietoon. Näin erilaiset intressit, kuten julkisuussäännökset sekä noudatettavat oikeusperiaatteet, joutuvat ristiriitaan keskenään.

Opinnäytetyössä tarkastellaan henkilön vapauden voimakkaimmin kohdistuvia pakkokeinoja. Vapauden kohdistuvista pakkokeinoista on keskitytty kiinniottoon, pidättämiseen sekä vangitsemiseen. Lisäksi tarkastellaan edellä mainittujen pakkokeinojen käytön edellytyksiä eli milloin ja missä vaiheessa ne voivat tulla kysymykseen. Ainoastaan tuomioistuin voi päättää henkilön pidempiaikaisesta vapaudenriistosta eli vangitsemisesta, joten opinnäytetyössä tarkastellaan epäillyn puolustautumista vangitsemisasian käsittelyssä, käsittelyn prosessia sekä niitä seikkoja, joilla on merkitystä tuomioistuimelle sen tehdessä päätöstä vangitsemisesta. Rikosprosessuaalinen oikeudenkäynti ja siellä tuomittava ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus on rajattu opinnäytetyön ulkopuolelle. Koska vangitseminen pakkokeinona

tulee kyseeseen myös ehdottoman vankeusrangaistuksen yhteydessä, sitä sivutaan tarpeellisilta osiltaan.

Opinnäytetyössä haetaan vastausta tutkimusongelmaan ”mitä esitutkimateriaalia epäillylle voidaan antaa kesken esitutinnan?”. Alaongelma on pääongelmasta suoraan johdettavissa oleva kysymys epäillyn mahdollisuudesta tehokkaaseen puolustautumiseen vangitsemisoikeudenkäynnissä. Tutkimuksen kohteena ovat lisäksi pakkokeinojen käytön yleiset ja erityiset edellytykset. Niihin kuuluu olennaisena osana myös todennäköisyysporrastus. Nämä kaikki linkittyvät vahvasti toisiinsa ja muodostavat yhdessä kokonaisuuden tutkittavasta aihepiiristä.

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä on käytetty lainopillista ja kvalitatiivista menetelmää. Työn teoria perustuu ensisijaisena lähteenä toimivaan voimassa olevaan lakiin, lain esitöihin, lainkäyttöratkaisuihin, oikeuskirjallisuuteen sekä alan asiantuntijoiden kirjoittamiin oikeudellisiin artikkeleihin. Keskeisimpiä lähteitä työssä ovat esitutkintalaki (30.4.1987/449), pakkokeinolaki (30.4.1987/450) sekä näiden kahden lain hallituksen esitys laeiksi esitutkinnasta ja pakkokeinoista (14/1985 vp). Opinnäytetyön haastattelut on toteutettu teemahaastatteluina. Haastateltaviksi valittiin kolme asiantuntijaa. Ensimmäisenä haastateltavana oli varatuomari Markus Pöhö, joka toimii lakimiehenä oululaisessa lakiasiantoimistossa. Toisena haastateltavana oli rikoskomisario, tutkinnanjohtaja Ari-Pekka Kouva keskusrikospoliisin Oulun yksiköstä. Kolmantena haastateltavana oli kärjätuomari, rikososaston johtaja Mika-Pekka Sarkkinen Oulun kärjäoikeudesta. Haastattelujen tavoitteena oli tuoda esille prosessin eri osapuolten näkemykset asiasta.

Opinnäytetyön rakenne etenee loogisesti esitutkinnasta vangitsemisoikeudenkäyntiin. Opinnäytetyöraportin alussa on kuvattu esitutinnan pääpiirteet. Pakkokeinoja käytetään esitutinnan ja tulevan rikosoikeudenkäynnin turvaamiseksi. Esitutkintalaki ja pakkokeinolaki ovat yleislakeja, joita sovelletaan rinnakkain. Seuraavissa luvuissa käsitellään julkisuutta esitutkinnassa, rikosprosessuaalisia pakkokeinoja, vapaudenriiston edellytyksiä sekä vangitsemisoikeudenkäyntiä. Edellä mainitut luvut ovat keskeisiä tutkimusongelmien kannalta. Luvuissa haastattelujen tulokset on lomitettu teoriaan, jolloin teoria ja empiria keskustelevat keskenään. Lopuksi opinnäytetyöraportissa esitellään johtopäätökset sekä vastaukset tutkimusongelmiin.

2 ESITUTKINNAN PÄÄPIIRTEET

Esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevat keskeiset säädökset ovat esitutkintalaki (ETL), pakkokeinolaki (PKL) sekä näihin kumpaankin liittyvä asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista (17.6.1988/575), joka lyhennetään EPA. Esitutkintalaki ja pakkokeinolaki ovat esitutkinnan sekä rikosprosessuaalisten pakkokeinojen toimittamista koskevia yleislakeja, jotka toimivat rinnakkain. Tämä tulee esille muun muassa siten, että pakkokeinoja käytetään esitutkinnan turvaamiseksi. On myös hyvä huomata, että näiden kummankin lain säännöksiä sovelletaan sekä poliisin että muiden esitutkintaviranomaisten suorittamassa tutkinnassa. Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista on edellä mainittuja lakeja täydentävä ja ohjaava säädös. (Helminen, Lehtola & Virolainen 2005, 2-4.)

2.1 Tarkoitus

Esitutkinnassa tulee selvittää ensinnäkin rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat. Mikäli asianomistajalla on yksityisoikeudellinen vaatimus, tulee se ottaa huomioon, jos hän on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan. Esitutkinnassa tulee selvittää myös mahdollisuudesta rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi. Viimeiseksi tulee selvittää asianomistajan ja rikoksesta epäillyn suostumus asian käsittelemiseksi käräjäoikeudessa kirjallisessa menettelyssä. (ETL 5.1 §) Hallituksen esityksen (14/1985 vp, 18) mukaan voidaan myös ajatella, että esitutkinnan keskeinen tehtävä on rikosoikeudenkäynnin valmistelu.

Esitutkintalain mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on suoritettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 2 §). Se voidaan toimittaa joko täydellisenä tai suppeana, riippuen tutkittavan asian laadusta ja vaikeusasteesta. Suppeaa esitutkintaa käytetään selvissä ja yksinkertaisissa asioissa, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Suppeassa esitutkinnassa ei myöskään ole lainkaan tutkinnanjohtajaa. (ETL 44.1,2 §) Laajemmasta esitutkinnasta käytetään nimitystä täydellinen esitutkinta, vaikka termi ei

esiinnykään lakitekstissä. Täydelliseen esitutkintaan kuuluvat ilmoitusvaihe, alustavat toimenpiteet, pakkokeinot, kuulustelut ja todistelut sekä esitutinnan lopettaminen. (Helminen ym. 2005, 23–30.)

Poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 2 §). Viranomaisen on myös viipymättä kirjattava ilmoitus (EPA 1 §). Esitutkinta käynnistyy useimmiten siten, että ilmoituksen viranomaiselle tekee joko asianomistaja eli rikoksen uhri tai muu välillisesti rikoksesta kärsinyt osapuoli tai ihan joku muu sivullinen. Pienemmät rikkomukset tulevat yleensä poliisin tietoon muun valvontatoiminnan yhteydessä. (HE 14/1985 vp, 16.) Poliisin on heti ilmoitettava myös syyttäjälle sille tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertainen. (ETL 15.1 §) Tällaisia yksinkertaisia asioita voivat olla esimerkiksi varkaus, vahingonteko, rattijuopumus, pahoinpitely tai liikenteenvaarantaminen (Jokela, 2008, 151). Poliisin on myös toimitettava esitutkinta tai suoritettava lisätutkintaa syyttäjän niin pyytäessä (ETL 15.2 §).

Ilmoitusvaiheen jälkeen alkavat alustavat toimenpiteet ja usein nämä kaksi vaihetta ovat osittain ajallisesti päällekkäin. Alustaviin toimenpiteisiin kuuluu selvittää, onko rikosta ylipäänsä tapahtunut ja onko esitutinnan käynnistämiseen edellytyksiä. Näitä selvittäviä toimenpiteitä ovat tiedustelu, alustavat puhuttelut sekä tiedon käsittely. (Helminen, ym. 2005, 25.) Alustavat puhuttelut eivät ole vielä kuulusteluja. Alustava puhuttelu voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun joudutaan kääntymään rikospaikan läheisyydessä asuvien puoleen ja tiedustelemaan heidän havainnoistaan asiassa, joilla saattaa olla todistusarvoa. Jos epäillyn rikoksen asianosaisten prosessuaalinen asema on epäselvä, se voidaan selvittää alustavilla puhutteluilla. (HE 14/1985 vp, 11.)

Kuulusteluista on tarkat säännökset esitutkintalain 22–38 §:ssä, joissa on säädetty mm. kuulusteltavan läsnäolovelvollisuudesta, kohtelusta, todistajan asemasta, epäillyn tiedonsaantioikeudesta sekä todistajan käytöstä kuulusteluissa. Esitutinnan keskeisimpiä toimenpiteitä ovatkin kuulustelut sekä muiden todisteiden kokoaminen, järjestäminen ja tallettaminen (Helminen ym. 2005, 28). Esitutkintapöytäkirja tulee laatia, jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. Esitutkinta-aineistoon on sisällytettävä kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä. Lisäksi siihen tulee liittää tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. (ETL 40 §) Ennen esitutinnan

päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus esittää esitutkintaviranomaiselle lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Kyseessä on loppulausuntomenettely, joka tulee myös liittää esitutkintapöytäkirjaan. (ETL 42 §) Lisäksi siihen on merkittävä syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä tarvittavat tiedot esitutkinnassa käytetyistä pakkokeinoista (EPA 20 §).

2.2 Periaatteet

Esitutkinnassa käytettävistä periaatteista on säädetty esitutkintalaissa ja ne on otettava huomioon myös pakkokeinoja käytettäessä (Helminen ym. 2005, 46). Näiden periaatteiden taustalla ovat Suomen perustuslain (11.6.1999/731) toisen luvun perusoikeudet sekä ihmisoikeussopimukset, kuten Euroopan ihmisoikeussopimus (20.5.1999/63, SopS 85–86/1998) sekä Suomessa 23.3.1976 voimaanastunut kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (23.3.1976/8) eli KP-sopimus.

Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtä hyvin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet (ETL 7.1 §). Tätä kutsutaan **tasapuolisuus- eli objektiivisuusperiaatteeksi** ja sen voidaan sanoa olevan esitutkinnan ”kultainen sääntö”. Objektiivisuusperiaatteen voidaan ajatella pätevän niin oikeusturvaperiaatteena kuin myös kriminaalitaktisena ohjeena, koska tutkijalla eri saa olla ennakkokäsitystä aiheesta vaan, hänen tulee olla avoin kaikille vaihtoehdoille. (Helminen ym. 2005, 60–61.) Samassa pykälässä on säännös myös **syyttömyysolettamasta**. Kyseisen pykälän ilmaisu on hyvin yksiselitteinen: epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä (ETL 7.2 §). Säännös syyttömyysolettamasta löytyy myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohdasta sekä KP -sopimuksen 14 artiklan 2 kohdasta, joiden sanamuoto on miltei sama esitutkintalain pykälän kanssa. Toisin sanoen ketään ei saa kohdella syyllisenä ennen syyllisyyden vahvistavaa oikeudentuomiota (Halijoki, 2001, 203). Esitutkinnassa syyttömyysolettama ilmenee siten, että ei puhuta syyllisestä vaan epäilystä (Helminen ym. 2005, 62). Nämä kaksi periaatetta, objektiivisuusperiaate ja syyttömyysolettama linkittyvät hyvin vahvasti toisiinsa siten, että syyttömyysolettaman toteutuminen vaatii tasapuolisuuden eli objektiivisuusperiaatteen noudattamista esitutkinnassa (Halijoki 2001, 205).

Vähimmän haitan periaatteen mukaan esitutkinnassa kenenkään oikeuksiin ei saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Lisäksi esitutkinta tulee toimittaa siten, että ketään ei aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään aiheuteta tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. (ETL 8 §) Vähimmän haitan periaate tulee esille myös siten, että rikoksesta epäillyn nimeä tai kuvaa ei saa antaa julkisuuteen, ellei se ole aivan välttämätöntä rikoksen selviämisen vuoksi, epäillyn kiinnisaamisen kannalta tai muusta erityisen painavasta syystä (EPA 8 §). Myös kuulustelujen aika ja paikka on valittava siten, että kuulusteltavalle ei aiheutuisi kohtuutonta matkustamista, ajanhukkaa tai työansion menetystä (HE 14/1985 vp, 19).

Pakkokeinolaissa olevan **suhteellisuusperiaatteen** mukaan pakkokeinoja saa käyttää vain, jos niiden käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut vaikuttavat seikat (PKL 7:1 §). Suhteellisuusperiaate kuuluu olennaisena osana kaikkiin oikeuslaitoksemme osa-alueisiin, niin myös esitutkintaan. Esitutkintalaissa ei kuitenkaan ole suoranaista suhteellisuusperiaatetta ilmentävää säännöstä, koska se liittyy olennaisena osana esitutkinnassa käytettäviin pakkokeinoihin, joten siitä säädetään pakkokeinolaissa. (Helminen ym. 2005, 66.)

Kun jotakuta kohtaan ryhdytään toimenpiteisiin esitutkinnassa, henkilölle on **ilmoitettava hänen prosessuaalinen asemansa** niin pian kuin se on mahdollista. Jos hänen asemansa esitutkinnan aikana muuttuu, on siitäkin hänelle ilmoitettava heti. (ETL 9.1 §) Alustavissa puhutteluissa prosessuaalisen aseman ilmoittaminen ei useinkaan ole vielä mahdollista, koska juuri niiden avulla pyritään kunkin henkilön aseman selvittämiseen. Henkilö voi olla asianosainen, eli kantaja tai vastaaja, tai ihan muu ulkopuolinen, jota kuullaan todistajana tai asiantuntijana. Merkitystä tällä seikalla on siksi, että henkilön oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät hänen prosessuaalisen asemansa mukaan. Asianomistajalla ja todistajalla on totuusvelvollisuus, kun taas epäillyllä ei ole. (HE 14/1985 vp, 19.) Tähän periaatteeseen liittyy myös kysymys sellaisen lausuman hyväksikäytöstä, jonka on antanut henkilö, kenen prosessuaalinen asema on ilmoitettu väärin ennen hänen kuulusteluaan. Tällaista lausumaa koskee hyödyntämiskielto eli sitä ei saa käyttää, koska epäillyllä ja asianosaisella on erilaiset velvollisuudet ja oikeudet. (Helminen ym. 2005, 69.)

Asianosaisella on **oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa**. Rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää avustajaa.

(ETL 10.1 §) Säännös tulee esille myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, jonka mukaan syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä (EIS 6.3 art. c -k.). Lisäksi epäillyllä, johon on kohdistettu rikosprosessuaalisia pakkokeinoja, on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse (ETL 10.3 §). Vaikka puolustautuminen tulee varsinaisesti kysymykseen vasta oikeudenkäynnissä, puolustautumista koskevat näkökohdat on otettava huomioon jo esitutkinnassa. Kaikkiaan puolustautuminen tarkoittaa epäillyn mahdollista syyttömyyttä osoittavien tai hänelle muutoin edullisten seikkojen selvittämistä, sekä toisaalta mahdollisesti kysymykseen tulevan myöhemmän rikosoikeudenkäynnin valmistelua siinä syytettävänä olevan kannalta. Oikeus turvautua avustajaan on epäillylle erittäin tärkeää, varsinkin jos hän on menettänyt vapautensa, joskin esitutkintalain 10.1 § koskee myös asianomistajaa. (Helminen ym. 2005, 70.)

Esitutkinnassa asianomistajan etuja turvataan esimerkiksi siten, että esitutkintaviranomainen ei voi päättää luopua tutkinnasta vähäisessä rikoksessa, jos asianomistajalla on asiassa rangaistus- tai vahingonkorvausvaatimus (ETL 4.1 §). **Asianomistajan edut on turvattava koko esitutkinnan ajan.** Asianomistajan etuihin viittaa myös oikeus käyttää avustajaa, josta on säädetty esitutkintalain 10.1 §:ssä. (Helminen ym. 2005, 74.)

Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä (ETL 6 §). Mitä nopeammin esitutkinta aloitetaan ja toimitetaan, sitä paremmat mahdollisuudet on saada selvitetyn totuus. Näin myös kansalaisten oikeusturva on parempi. (HE 14/1985 vp, 18.) Kyseessä olevan pykälän sanamuodosta ilmenee myös, että esitutkinnan viivästykselle saattaa olla myös hyväksyttävä aiheellinen peruste. Yleensä näitä onkin, esimerkiksi sen johdosta, että todistajaa ei tavoiteta kuulustelua varten, tarpeellisen asiantuntijalausunnon valmistuminen vie aikaa tai jokin muu tarpeellinen selvitys on viivästynyt. (Helminen ym. 2005, 77.)

2.3 Viranomaiset ja asianosaiset

Useinkaan tutkinnan alkuvaiheessa ei ole vielä tietoa, ketä voidaan rikoksesta epäillä. Vasta sitten, kun suoritettujen tutkinnanjohdosta jotakin henkilöä voidaan epäillä rikokseen syyllistyneeksi, hänestä voidaan ryhtyä käyttämään nimikettä rikoksesta epäilty. Syytetyksi nimike muuttuu vasta sitten kun häntä vastaan kohdistetaan rangaistusvaatimus oikeudenkäynnissä. (Helminen ym.

2005, 125.) Toisaalta taas Jokelan (2008, 76) mukaan henkilö saa syytetyn aseman sillä hetkellä, kun häntä vastaan nostettu syyte tulee vireille. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5:1.2 §:n mukaan syytteen vireilletulo ajankohta on se hetki, kun haastehakemus saapuu kansliaan tai, jos syyttäjä antaa haasteen, sitten kun haaste annetaan tiedoksi.

Asianomistaja käsitettä käytetään kuvaamaan rikoksen uhria eli rikoksella loukattua osapuolta (Jokela 2008, 67). Asianomistajalla on oikeus käyttää puhevaltaa esitutkinnassa, joka ilmenee esitutkintalain 3 ja 5 §:stä, oikeus nostaa syyte ja ajaa sitä oikeudenkäynnissä (ROL 1:14 §) sekä esittää rikoksen perusteella yksityisoikeudellinen vaatimus syytejutun yhteydessä (ROL 3:1 §). Asianomistajalla sekä hänen laillisella edustajallaan on myös totuusvelvollisuus heidän tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin (ETL 25 §). Asianomistajalla on merkittävä asema esitutkinnassa sekä oikeudenkäynnissä rikosjutun todistelussa (Helminen ym. 2005, 122).

Esitutinnan toimittaa poliisi, jollei erikseen ole toisin säädetty (ETL 13 §). Poliisi on yleinen esitutkintaviranomainen ja erityisiä esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, sotilas- ja tulliviranomaiset, joilla on voimassa olevan lainsäädännön mukaan oikeus suorittaa eräiden rikosten esitutkinta. (HE 14/1985 vp, 20.) Poliisin suorittamassa esitutkinnassa tutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, joka on myös pidättämiseen oikeutettu virkamies (ETL 14.1 §). Myös oikeus antaa tietoja esitutkinnasta kuuluu tutkinnanjohtajalle (EPA 9 §). Hallituksen esityksen (14/1985 vp, 13) mukaan tutkinnanjohtajalla tarkoitetaan sitä, jonka välittömän johdon ja valvonnan alaisena tutkinta toimitetaan. Pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä voivat olla eriarvoiset viranhaltijat poliisista, tullihallituksesta, rajavartiolaitoksesta sekä lisäksi viralliset syyttäjät (PKL 1:6.1 §).

Syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteutumisesta rikosasian käsittelyssä, syyteharkinnassa sekä oikeudenkäynnissä asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun vaatimalla tavalla (Laki yleisistä syyttäjistä 11.3.1997/199 1.1 §). Syyttäjä johtaa tutkintaa niin sanotuissa poliisirikoksissa eli poliisin tekemissä rikoksissa, lukuun ottamatta kuitenkin rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita (ETL 14.2 §). Jokelan (2008, 152) mukaan tämän järjestelyn tarkoituksena on turvata puolueeton menettely esitutkinnassa. Vaikka syyttäjä on tekemisissä rikosasian kanssa aina esitutkinnasta ylimpään oikeusasteeseen tapahtuvaan muutoksenhakuun saakka, se ei ole asianosaisten asemassa vielä esitutkinnassa. Syyttäjä on asianosainen rikosprosessissa vasta sen jälkeen, kun hän on

nostanut syytteen, eli hän on jutun kantaja joko yksin tai asianomistajan kanssa yhdessä. (Helminen, ym. 2005, 111.)

Tuomioistuin päättää henkilön vangitsemisesta, jos häntä voidaan todennäköisin syin epäillä kyseisestä rikoksesta (PKL 1:9.1 §). Tuomioistuimen vangitsemisoikeudesta säättää myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kohta, jonka mukaan pidätetty tai vapaudenriiston kohteeksi joutunut on viipymättä tuotava tuomarin tai lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän muun viranomaisen tutkittavaksi, ja hänellä on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa tai oikeus tulla vapautetuksi oikeusjutun ollessa vireillä.

3 JULKISUUS ESITUTKINNASSA

Julkisuusperiaate on yksi demokraattisen valtiojärjestyksen kulmakivistä (Helminen ym. 2005, 414). Julkisuudesta viranomaisissa säättää julkisuuslaki eli laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621), joka painottuu asiakirjajulkisuuteen. Oikeudenkäynnin julkisuudesta säättää laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (30.3.2007/370). Vaikka jälkimmäinen laki ei koskekaan esitutkintaa vaan yleisiä tuomioistuimia, se antaa kehukset pakkokeinoistunnon julkisuudesta ja liittyy siten aiheeseen hyvin läheisesti. Molemmat lait myös painottavat julkisuusperiaatteen toteutumista.

Julkisuuslain mukaan jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta, jos se on julkinen (JulkL 3:9.1 §). Näin ollen myös niiden, joita viranomaisen käsiteltävänä oleva asia ei välittömästi koske, on saatava tietoja asioista voidakseen harjoittaa viranomaistoiminnan kansanvaltaista kontrollia (Helminen ym. 2005, 414). Mikäli asiakirja on osittain salainen, sen julkisista osista tulee kuitenkin tietoa antaa (JulkL 3:10 §). Asianosaisen puolestaan on saatava tiedot kaikista seikoista, jotka vaikuttavat tai ovat vaikuttaneet hänen asiansa käsittelyyn ja ratkaisuun (JulkL 3:11.1 §). Lisäksi myös jokaisella on oikeus saada tieto itseään koskevasta asiakirjasta (JulkL 3:12 §). Esitutinnan julkisuutta on kuitenkin rajoitettu siten, että tiedot tulevat julkiseksi sinä hetkenä, jolloin siitä ei enää ole haittaa tutkinnalle eikä asian käsittely ole siten julkista yleisölle. Asiakirjajulkisuus esitutkinnassa on tärkeää, sillä se antaa asianosaisille mahdollisuuden puolustaa oikeuksiaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Esitutkinnasta tiedottaminen on ongelmallinen tilanne, jossa keskeiset oikeusperiaatteet joutuvat helposti kilpailutilanteeseen. (Helminen, ym. 2005, 414.)

Oikeudenkäynnin julkisuuteen esitutkinta liittyy siten, että esitutkintavaiheessa julkisuuden rajoittamiselle on yleensä vahvat perusteet, jotka liittyvät esitutkinnan onnistumiseen. Julkisuus esitutkinnan ollessa kesken saattaisi pahimmillaan vaikuttaa asiasta saatavaan näyttöön. Esimerkiksi todistajankertomukset saattaisivat värittyä sen mukaan, mitä lehdissä niistä jo etukäteen olisi kirjoitettu. Julkisuus voi myös edesauttaa rikoksenteelijän suorittamaa todisteiden hävittämistä tai oikeudenkäynnin pakoilua. (Tapanila, 2009, 183.)

3.1 Esitutkinta-asiakirjat

Asiakirjajulkisuus esitutkintapöytäkirjojen osalta löytyy julkisuuslaista, jossa asiakirjat määritellään kahdella eri tavalla. Ensimmäisen määritelmän mukaan asiakirjalla tarkoitetaan sellaisia asiakirjoja, jotka ovat saatavissa selville vain tietoteknisten laitteiden tai muiden apuvälineiden avulla (JulKL 1:5.1 §). Toisen määritelmän mukaan viranomaisen asiakirjalla tarkoitetaan sellaisia asiakirjoja, jonka viranomaisen tai sen palveluksessa oleva on laatinut taikka joka on toimitettu viranomaiselle asian käsittelyä varten tai muuten sen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa. Viranomaisen laatimana pidetään myös asiakirjaa, joka on laadittu viranomaisen antaman toimeksiannon johdosta, ja viranomaiselle toimitettuna asiakirjana asiakirjaa, joka on annettu viranomaisen toimeksiannosta tai muuten sen lukuun toimivalle toimeksiantotehtävän suorittamista varten. (JulKL 1:5.2 §) Jälkimmäisellä määritelmällä tarkoitetaan esitutkinta-asiakirjaa. (Tapanila 2009, 184–185.)

3.1.1 Asianosaisjulkisuus

Hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee, on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitteeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. (JulKL 3:11 §) Esitutkintalain mukaan asianosaisella on oikeus saada tietoonsa, mitä esitutkinnassa on käynyt ilmi, niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selviämiseksi (ETL 11 §). Kansainvälisesti hyväksytyt periaatteet on, että varsinkin rikoksesta epäillyn on saatava nämä tiedot niin ajoissa, että hän voi kunnolla valmistautua oikeudenkäyntiin. Tiedon antamisesta voidaan kuitenkin pidäytyä tutkinnan ollessa kesken, jos tiedon antaminen vaarantaisi rikoksen selviämisen. (HE 14/1985 vp, 20.)

Poikkeus asianosaisjulkisuuden lähtökohtaan löytyy myös julkisuuslaista, jonka mukaan asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole asianosaisen oikeutta tiedonsaantiin esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi (JulKL 3:11.2 § 2 k.). Tällä tavoin on otettu huomioon esitutkinnan haavoittuvuus myös asianosaisjulkisuutta koskevissa säännöksissä, koska esitutkinta ei ole oikeudenkäyntiä, vaan siinä vasta kootaan aineistoa mahdollista oikeudenkäyntiä varten. Tämän vuoksi asianosaisjulkisuus voidaan evätä ennen esitutkinnan päättymistä. (Helminen ym. 2005, 418, 421.)

Käytännössä riippuu kuitenkin tutkittavasta rikoksesta, annetaanko epäilylle tai hänen avustajalleen mitään muuta tietoa, kuin vain epäilyn omista kertomuksista. Poliisin laatima tutkintailmoitus on kuitenkin sellainen asiakirja, joka on asianosaisjulkinen alusta saakka. Siinä on selostettuna epäilyn rikoksen nimike, tekoaika sekä lyhyt selostus siitä, mistä henkilöä epäillään. Tutkintailmoituksen sisältö on alusta asti asianosaisjulkinen, koska epäilyn vähimmäisoikeus on saada tietää näistä seikoista. Kuulusteluissa tieto muiden antamista lausumista perustuu yksinomaan siihen, mitä kuulusteleva viranomaisesta niistä kertoo. Mikäli kuulusteluissa käsitellään jotain asiakirjoja, niitä saatetaan myös näyttää kuulusteltavalle, mutta pääsääntöisesti niitä ei saa mukaansa. Tällaisia asiakirjoja voivat olla esimerkiksi mahdollisten rikoskumppaneiden tai todistajien lausuntoja asiasta. Epäilyn oman kuulustelukertomuksen saamisessa mukaan on myös vaihtelevaa käytäntöä. Tämän voidaan ajatella riippuvan tutkittavan rikoksen laadusta, koska esimerkiksi huumausainerikoksissa niitä ei anneta useinkaan epäilylle tai avustajan matkaan. Pöhön mukaan esitutkimateriaalia tulisi antaa epäilylle, jos siitä ei ole riskiä esitutkiminnan onnistumiselle. Esitutkimapöytäkirjat ovat salassa pidettävää aineistoa ja niistä ei saa antaa tietoja kenellekään. (Pöhö 17.6.2010, haastattelu.) Kouvan (9.8.2010, haastattelu) mukaan poliisi ei anna kenenkään muun lausumaa tutkittavasta rikoksesta sen vuoksi, että objektiivinen kuva asiasta säilyisi. Kouva myöntää kuitenkin, että niitä saatetaan näyttää epäilylle tarpeen mukaan.

On huomattava, että esitutkiminnan aikana tapahtuvat oikeudenkäynnit, joihin asianosaiset osallistuvat, kuten vangitsemisvaatimuksen käsittely, ovat myös rikosasian oikeudenkäyntejä, vaikka ne nimenomaan palvelevatkin esitutkimintaa. Tällaisessa oikeudenkäynnissä tuomioistuimelle jätetyistä asiakirjoista on aina annettava tieto asianosaiselle. (Helminen ym. 2005, 421.) Sarkkisen (12.8.2010, haastattelu) mukaan nämä samat asiakirjat ovat myös puolustuksen käytössä ja ne ovat olleet saatavissa ennen vangitsemisasiain käsittelyä.

3.1.2 Yleisöjulkisuus

Viranomaisen laatima asiakirja tulee julkiseksi, jollei asiakirjan julkisuudesta taikka salassapidosta tai muusta tietojen saantia koskevasta rajoituksesta tässä tai muussa laissa säädetä (JulKL 2:6.1 §). Esitutkiminta-asiakirjat tulevat julkiseksi, kun ne tarkastuksen jälkeen on allekirjoitettu tai sitä

vastaavalla tavalla varmennettu, jollei sitä ole laadittu asian valmistelemiseksi tai viranomaisen sisäistä työskentelyä varten (JulKL 2:6.1 § 6 k.).

Esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa (ETL 40.2 §). Tulkinnanvaraista on, ovatko nämä esitutkintapöytäkirjasta pois jätetyt asiakirjat ja tallenteet yleisöjulkisia, koska ne eivät esitutkinnan päättymisen jälkeen kuulu enää esitutkintamateriaaliin edellä mainitun säännöksen mukaan. Pääsääntöisesti voidaan ajatella, että jos kyse on aineistosta, joka täyttää julkisuuslain mukaiset viranomaisen asiakirjan tunnusmerkit ja joka esitutkintaviranomaisen on arkistoitava, ei yleisöjulkisuutta voida automaattisesti sulkea pois. (Helminen, ym. 2005, 426.)

Esitutkinta-asiakirjojen osalta salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista säättää julkisuuslaki. Sen mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat poliisille ja muille esitutkintaviranomaisille ja viralliselle syyttäjälle sekä tarkastus- ja valvontaviranomaisille tehdyt ilmoitukset rikoksesta, esitutkintaa ja syyteharkintaa varten saadut ja laaditut asiakirjat sekä haastehakemus, haaste ja siihen annettu vastaus rikosasiassa. Nämä asiakirjat ovat salassa pidettäviä siihen asti, kunnes asia on ollut vireillä tuomioistuimen istunnossa taikka, kun virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna rikoksen selvittämistä; vaaranna tutkinnan tarkoituksen toteutumista; ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä; tai estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjojen salassapidosta. (JulKL 6:24.1 § 3k.) Mainittu julkisuuslainkohta on salassapito-olettamaan perustuva salassapitosäännös. Vaikka salassapito on pääsääntö, asiakirjasta voidaan kuitenkin antaa tietoa ja jäljennöksiä lainkohdassa säädetyin edellytyksin ja jos nämä edellytykset täyttyvät, voi esitutkinta-asiakirja olla myös yleisöjulkinen. (Helminen ym. 2005, 425.)

3.2 Julkisuus pakkokeinoasioissa

Eräiden pakkokeinolaissa säädettyjen pakkokeinojen käyttämisestä päättää oikeusturvasyistä tuomioistuin, esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän esityksestä (Helminen ym. 2005, 455). Tällaisia pakkeinoja ovat vangitseminen, matkustuskielto, takavarikko, telekuuntelu ja – valvonta (PKL 1, 2, 4 ja 5a – luvut).

Lähtökohtaisesti julkisuusperiaatteen mukaan oikeudenkäynnit ovat yleisöjulkisia, jollei laissa toisin säädetä (YTJulkL 1:1 §). Tätä myötä myös ennen syytteen käsittelyn alkua tapahtuvat oikeudenkäynnit ovat pääsäännön mukaan julkisia (Helminen ym. 2005, 428). Pakkokeinoasioiden oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuteen sovelletaan lakia oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa, jollei laista muuta johdu (4:16.1 §). Kyseinen pykälä on poikkeus, koska henkilöön kohdistuviin pakkokeinoihin liittyy sellaisia erityispiirteitä, jotka edellyttävät poikkeamista varsinaisessa oikeudenkäynnissä sovellettavista julkisuussäännöistä. Henkilöön kohdistuvissa pakkokeinoissa joudutaan usein taiteilemaan julkisuusperiaatteen ja epäillyn oikeusturvaintressin sekä asianosaisten intymiteettisuojan välillä, jotka kaikki ovat hyvin tärkeitä oikeusperiaatteita. (Jokela 2008, 204, 206–207.)

Tuomioistuin voi päättää, että vangitsemista, matkustuskieltoa ja todisteiden esittämistä koskevan asian suullinen käsittely ennen syytteen käsittelyn alkua toimitetaan yleisön läsnä olematta, jos pakkokeinovaatimuksen esittäjä tutkinnallisista syistä tai epäilty itse sitä pyytää taikka jos tuomioistuin katsoo muutoin siihen olevan tarvetta. Vastoin epäillyn pyyntöä asia saadaan käsitellä yleisön läsnä ollessa vain painavasta syystä. (YTJulkL 4:16.2 §) Kun epäilty pyytää asian käsittelemistä suljetuin ovin, hänen ei tarvitse esittää perusteita pyynnölleen. Hyvään prosessinjohtoon kuuluu, että tuomari tiedustelee epäillyn mielipidettä käsittelyn julkisuudesta pakkokeinoistunnon alussa. Painavia syitä istunnon toimittamiseen yleisön läsnä ollessa voivat olla esimerkiksi sellaiset seikat, kuten jos useat samasta rikoksesta epäillyt esittävät erilaisia näkemyksiä käsittelyn julkisuudesta, kun huomattava julkinen etu vaatii asian käsittelemistä julkisesti tai kun tuomioistuin harkitsee julkisen käsittelyn kiistatta epäillyn edun mukaiseksi. Tässä kohdin rikoksesta epäillyn oikeusintressi on asetettu julkisuusperiaatteen edelle. Näin siksi, että pakkokeinoasian yhteydessä ei vielä ratkaista epäillyn syyllisyyttä, vaan ainoastaan kysymys vangitsemisen tai muun pakkokeinon edellytyksistä. (Jokela 2008, 204–205.)

Tuomioistuin voi myös omasta aloitteestaan määrätä pakkokeinoasian käsiteltäväksi suljetuin ovin silloin, kun siihen on oikeudenkäynnin harkinnanvaraisesta suljetusta käsittelystä säädetty erityinen syy (YTJulkL 4:16.2 §). Tuomioistuimen tulee ottaa huomioon myös se mahdollisuus, että samaa asiaa koskeva syyte tullaan myöhemmin käsittelemään suljetuin ovin. Niinpä esimerkiksi vangitsemisasiassa on käsiteltävä tällä tavoin, jos kyse on esimerkiksi siveellisyysrikoksesta epäiltyä tai alle 18 – vuotiasta koskeva vangitsemisasiassa käsittely. (Helminen ym. 2005, 429–430.) Tämän kaltainen menettely on tärkeää rikoksen uhrin suojaamiseksi sellaisissa tilanteissa, joihin liittyy arkaluonteisia henkilön yksityiselämään tai

terveydentilaan liittyviä seikkoja. Asianomistaja ei nimittäin saa olla läsnä vangitsemisasiankäsittelyssä, joten hän voi itse pyytää suljettua käsittelyä vasta varsinaisessa pääkäsittelyssä. Pakkokeinojen käsittely tämänkaltaisissa tilanteissa on perusteltua myös siitä syystä, että yleisöjulkisuus todennäköisesti tekisi tyhjäksi salassapidon syyteasiassa, mikäli salassa pidettäviä seikkoja käsitellään jo pakkokeinoistunnossa. (Tapanila, 2009, 209–210.)

Epäillyn lisäksi myös esitutkintaviranomaisilla on oikeus tutkinnallisista syistä pyytää asian käsittelemistä suljetuin ovin silloin, kun käsittelyssä esiin tulevien seikkojen ennaikainen julkitulo voisi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä (YTJulkL 4:16.2 §). Tällainen tilanne on kyseessä erityisesti silloin, kun samaan rikokseen epäillään osallistuneen muitakin henkilöitä, joita ei ole vielä kuultu esitutkinnassa. Muita tutkinnallisia syitä voivat olla esimerkiksi vaara todisteiden hävittämisestä (vaikeuttamisvaara) tai asianosaisten pakoilusta (karttamisvaara). (Tapanila 2009, 204.)

Pakkokeinoasioissa asiakirjajulkisuus esitutkinnan haavoittuvuuden vuoksi toteutetaan siten, että pakkokeinojen käsittelyssä tai todisteiden esittämisessä kertyneet oikeudenkäyntiasiakirjat voidaan tuomioistuimen ratkaisua lukuun ottamatta määrätä salassa pidettäväksi siihen saakka, kunnes syyteasiaa ryhdytään käsittelemään tai asia jää sillensä (YTJulkL 4:16.3 §). Näin ollen vangitsemisasiassa esitetty aineisto tulee julkiseksi samalla kuin syyteasian oikeudenkäyntiaineisto muutenkin. Salassapito perustuu siis tutkinnallisiin syihin, kuten vaikeuttamisvaaraan tai karttamisvaaran. Lisäksi syy voi olla se, että oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus saattaisi vaikuttaa vielä kuulustelematta olevien todistajien tai asiaan osallisten kertomuksiin. (Tapanila 2009, 207.) Myös epäilty voi itse vastustaa asiakirjojen yleisöjulkisuutta mistä tahansa syystä ja hänen kannanottonsa on sikäli merkityksellinen, että hänen vastustaessaan yleisöjulkisuutta se voidaan toteuttaa vain painavasta syystä (YTJulkL 4:16.2 §). Painavia syitä voivat olla rikosepäilyn koskiessa yhteiskunnallisesti merkittävää asiaa, rikoksesta epäiltynä on yhteiskunnallisesti merkittävä henkilö, kuten poliittinen tai taloudellinen vaikuttaja taikka epäily koskee virkamiehen virassaan tekemää rikosta. Pakkokeinoasiassa esitetty oikeudenkäyntiaineisto saattaa joko osittain tai kokonaan sisältyä myöhemmän syyteasian oikeudenkäyntiaineistoon, sillä useimmiten pakkokeinoasiassa esitetään näyttöä epäillyn syyllisyydestä, jotta pakkokeinon käyttäminen on edes mahdollista. (Tapanila, 2009, 207–208.)

4 RIKOSPROSESSUAALISET PAKKOKEINOT

Rikosprosessuaaliset pakkokeinot löytyvät pakkokeinolaista ja ne voidaan jakaa seuraaviin ryhmiin: 1) vapauteen kohdistuvat pakkokeinot, 2) henkilöön kohdistuvat pakkokeinot, 3) henkilön elämänpiiriin kohdistuvat pakkokeinot (ns. salaiset pakkokeinot), ja 4) esineisiin ja omaisuuteen kohdistuvat pakkokeinot (PKL 1-6 -luvut). Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla pyritään turvaamaan rikoksen selvittäminen, oikeudenkäynti ja rangaistuksen täytäntöönpano puuttamalla yksilön lailla suojattuihin oikeuksiin (HE 14/1985 vp, 42). Niiden käytön tulee aina perustua nimenomaisiin lain säännöksiin, koska pakkokeinoilla puututaan perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa suojattuihin oikeushyviin. Prosessuaalisilla pakkokeinoilla tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla esitutinnan ja myöhemmänkin prosessin turvaamiseksi pakkoa käyttäen puututaan henkilöiden lailla suojaamiin oikeushyviin, kuten henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja omaisuuteen. (Jokela, 2008, 168–169.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kohdan sekä KP – sopimuksen 14 artiklan 2 kohdan mukaan jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Samasta säädetään myös Suomen perustuslain 2:7.1 §:ssä. Lisäksi saman pykälän 3 momentin mukaan kenenkään henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. (PL 2:7.3 §) Halijoen (2001, 205) mukaan henkilön vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käytölle on aina oltava kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ilmikäyvät hyväksyttävät perusteet.

Rikosprosessuaalisessa lainsäädännössä säännellään viisi henkilön vapauteen kohdistuvaa pakkokeinoa: 1) nouto, 2) matkustuskielto, 3) kiinniottaminen, 4) pidättäminen ja 5) vangitseminen (ETL 18.1 §; PKL 1-2 – luvut). Noutoa ei säätele pakkokeinolaki, vaan siitä säädetään esitutkintalaissa, jonka mukaan se, joka ilman hyväksyttävää syytä jättää noudattamatta kutsua esitutkintaan, voidaan hänet sinne noutaa (ETL 18.1 §). Jokelan (2008, 169) mukaan pykälä kattaa myös noudon oikeuden istuntoon, jos on syytä epäillä, että kutsun saanut jättää sitä noudattamatta. Pidättämisen ja vangitsemisen sijasta käytettävä lievemmin vapautta rajoittava pakkokeino on matkustuskielto, josta säädetään pakkokeinolain 2 luvussa. Matkustuskieltoon voidaan asettaa todennäköisin syin rikoksesta epäilty, joka on

matkustuskiellon aikana vapaalla jalalla mutta hänen liikkumistaan rajoitetaan esimerkiksi asettamalla kellonajat, jolloin hänen tulee pysyä ilmoittamassaan osoitteessa. Hänelle voidaan asettaa muitakin toimintaa rajoittavia velvoitteita, kuten esimerkiksi ilmoittautumisvelvollisuus. Jos epäilty rikkoo kieltoa, eikä esimerkiksi ilmoittaudu poliisille sovituksi, hänet voidaan pidättää ja vangita. (PKL 2:2.1,2 §) Edellä mainitusta vapauten kohdistuvien pakkokeinojen luettelosta jäljelle jäävät kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen, joista säättää pakkokeinolain 1 luku. On myös hyvä huomata, että ne ovat säännelty lain 1 luvussa juuri tässä järjestyksessä. Laissa siis noudatetaan sitä aikajärjestystä, jonka mukaisena nämä pakkokeinot käytännössä tulevat kysymykseen. (Helminen ym. 2005, 509). Edellä mainittujen lisäksi on olemassa vielä poistumisen estäminen, josta säädetään pakkokeinolain 6:1 §:ssä. Rikoksesta epäilty, joka on esitutkintalain nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saadaan pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi (PKL 6:1 §).

Yhteiskunnan ja yksilön etu vaatii tapahtuneiden rikosten selvittämisen. Rikosprosessissa johtavana periaatteena oleva syyttömysolettama ja yksilön perusoikeuksiin kuuluva oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja vapauteen ovat ristiriidassa rikosprosessin tarpeisiin pakkokeinojen käyttöön nähden. Mikäli syyttömysolettamaa tulkittaisiin kirjaimellisesti, siitä seuraisi, ettei henkilön vapauten kohdistuvien pakkokeinojen käyttö olisi mahdollista. Kuuluuhan syyttömän henkilön perusoikeuksiin oikeus vapauteen. Tämän vuoksi syyttömysolettamasta ei voida pitää ehdottomasti kiinni. Kuitenkin syyttömysolettaman periaatteellinen merkitys tulee pitää mielessä, vaikka käsitys epäillyn syyllisyydestä painaisikin vaakakupissa enemmän kuin käsitys hänen syyttömydestään. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useissa tapauksissa käsitellessään vangitsemisen ja sen jatkamisen edellytyksiä kiinnittänyt huomiota edellä mainittuun ristiriitaan. Ratkaisuisaan se on linjannut, että vangitseminen ja sen jatkaminen on mahdollista ainoastaan niissä tapauksissa, joissa on selviä viitteitä todellisesta yleisestä edusta, joka on syyttömysolettamasta huolimatta painavampi kuin oikeus vapauteen. (Halijoki 2001, 203–204.)

5 VAPAUDENRIISTON EDELLYTYKSET

Kaikista esitutkinnassa käytettävistä pakkokeinoista säättää pakkokeinolaki ja se sisältää yleissäännökset rikosprosessuaalisista pakkokeinoista. Joitakin täydentäviä teknisluonteisia säännöksiä löytyy myös esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa. Pakkokeinolain yleissäännöksiä on noudatettava myös erityisten esitutkintaviranomaisten suorittamassa tutkinnassa. Pakkokeinolaissa säädetyt säännökset tulevat käytettäväksi erityisesti esitutkintavaiheessa mutta useimmat niistä voivat tulla kysymykseen myös turvattaessa oikeudenkäynnin häiriötöntä kulkua ja rikosasiassa annetun tuomion täytäntöönpanoa. (Helminen ym. 2005, 463–464.)

5.1 Epäilty rikos

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttäminen edellyttää aina tapahtunutta rikosta. Toiseksi edellytetään sitä, että jotakin henkilöä voidaan epäillä kyseisestä rikoksesta, koska pakkokeinoja voidaan kohdistaa vain sellaiseen henkilöön, jonka voidaan epäillä syyllistyneen rikokseen. (Halijoki 2001, 210.) Rikoksella tarkoitetaan sellaista aktiivista tekoa tai laiminlyöntiä, joka täyttää jonkin rikostunnusmerkistön sekä objektiivisen puolen että subjektiivisen puolen tunnusmerkistötekijät (Helminen ym. 2005, 471). Kuitenkin Koskisen (2008, 1-2) mukaan rikokselle ei ole löydettävissä yleispätevää aineellista määritelmää, koska lainsäädäntöön sisällytetyt kriminalisoinnit, eli mitkä teot on säädetty rikoksiksi, kattavat tavattoman laajan ja yhteismitattoman kentän mitä erilaisimpia käyttäytymismuotoja. Edelleen Koskisen mukaan yleensä tyydytäänkin rikoksen käsitteen muodolliseen määrittelyyn. Sen mukaan rikos on teko, josta on laissa säädetty rangaistus.

Joskus saman henkilön epäillään syyllistyneen useaan rikokseen. Tällöin kyseessä on rikosten yhtyminen eli rikoskonkurrensi ja kutakin rikosta käsitellään omana yksikkönään pakkokeinojen käyttämisen edellytyksiä harkittaessa. Näistä pakkokeinojen käytön kannalta ratkaisevaksi rikokseksi muodostuu se rikos, jonka enimmäisrangaistus on korkein. Tällaisissa tilanteissa on kuitenkin noudatettava vähimmän haitan periaatetta, jonka mukaisesti on vältettävä pakkokeinojen käyttämistä peräkkäin. Lisäksi myös kullekin pakkokeinolle säädetyt

pakkokeinolain mukaiset erityiset edellytykset tulee täytyä. (Helminen ym. 2005, 471.) Vähimmän haitan periaatetta on käsitelty alaluvussa 2.2 sivulla 12.

5.2 Pakkokeinojen kytkeytyminen rikoksen törkeysasteeseen

Pakkokeinon käyttäminen on kytketty pakkokeinon käyttämisen perusteena olevan rikoksen suuruusluokkaan. Kyseessä on suhteellisuusperiaatteen soveltaminen abstraktilla tasolla siten, että ankarimpien pakkokeinojen käyttäminen edellyttää ankarammin rangaistavaa rikosta kuin lievempien pakkokeinojen käyttö. (Helminen ym. 2005, 473.) Esimerkkinä tästä voidaan ottaa tarkasteluun pakkokeinolain 1:1 §, jossa säädetään sallituksi jokamiehen kiinniotto-oikeus, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta. Pidättäminen taas edellyttää normaalitapauksessa, että rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään vuosi vankeutta (PKL 1:3.1 § 1 k.) Useimmiten käytettävän pakkokeinon kytkentäperusteena on rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus. Yhdessä tapauksessa kytkentäperusteena on vähimmäisrangaistus, nimittäin pakkokeinolain 1:3.1 §:n kohdassa, joka koskee niin sanottua puolipakollista pidättämistä ja vangitsemista. (Helminen ym. 2005, 474.) Taulukossa pakkokeinot on ryhmitelty pakkokeinolaissa ja esitutkintalaissa käytetyn rikosten törkeys porrastuksen mukaisesti.

TAULUKKO 1. Vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttöedellytysten kytkeytyminen rikoksen törkeysasteeseen.

Rikoksen törkeysaste	Säännös	Pakkokeino
Rangaistusminimi vähintään 2 v. vankeutta	PKL 1:3.1 § 1 k.	pidättäminen ja vangitseminen ilman muita erityisedellytyksiä
Rangaistusmaksimi vähintään 1 v. vankeutta	PKL 1:3.1 § 2 k. PKL 1:8.1 §	Pidättäminen ja vangitseminen* säännönmukaisessa tapauksessa (*tuomitun vangitseminen PKL 1:26.1 §)
	PKL 1:2.2 §	kiinniottaminen pidätysperustein
	PKL 2:1 §	matkustuskielto
Rikoksesta voi tulla vankeutta	PKL 1:1.1 §	jokamiehen kiinniotto-oikeus
	ETL 18.1 §	epäillyn nouto ilman edeltävää kutsua
Rikos enimmäisrangaistuksesta riippumatta	ETL 18.1 §	nouto esitutkintaan
	PoL 10.2 §	kiinniottaminen, pidättäminen ja

	PKL 1:3.1 § 3 k.	vangitseminen identifiointiseksi (henkilön tunnistaminen)
	PKL 1:3.1 § 4 k.	Suomessa vailla vakinaista asuntoa olevan pidättäminen ja vangitseminen, jos maasta poistumisvaara
	PKL 6:1 §	esitutkinnasta poistumisen estäminen

(Helminen ym. 2005, 474–475.)

Enimmäisrangaistusta harkittaessa huomioonotettavan arvoista on, että siinä ei oteta huomioon rangaistuksen yleisiä vähentämisperusteita, kuten esimerkiksi nuoruus, yritys, avunanto eikä myöskään yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevia korotettuja enimmäisrangaistuksia. Esitutkintavaiheessa enimmäisrangaistusta, ja vastaavasti myös vähimmäisrangaistusta, koskeva tulkintaharkinta on tehtävä sillä hetkellä tiedossa olevien seikkojen perusteella. Myöhemmin ilmi tulevien seikkojen myötä törkeysarviota saatetaan joutua tarkistamaan. (Helminen ym. 2005, 475–476.) Sarkkisen (haastattelu, 12.8.2010) mukaan vangittuna oloaika ei saisi olla pidempi kuin tuleva vankeusrangaistus.

5.3 Todennäköisyysporrastus

Hallituksen esityksessä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännöstä (HE 14/1985 vp, 16–17) on käytetty todennäköisyysporrastuksena seuraavanlaista jakoa: 1) ”on syytä olettaa” ja ”on syytä epäillä”; 2) ”on todennäköistä” ja ”todennäköisin syin epäilty” sekä 3) ”erittäin pätevin syin voidaan olettaa”. Todennäköisyysporrastus ilmenee pakkokeino- ja esitutkintalakien pykälistä. Pakkokeinojen edellytykset vaihtelevat näyttökynnyksen, eli sen todennäköisyyden osalta, joka lain mukaan vaaditaan rikoksen tapahtumisesta, epäillyn syyllisyydestä tai joistakin muista pakkokeinojen edellytyksinä olevista seikoista (Helminen ym. 2005, 477).

Pienintä todennäköisyysastetta kuvaa ilmaisu ”syytä olettaa” ja sitä voidaan käyttää esimerkiksi kuvaamaan takavarikon edellytyksiä. Säännös takavarikosta löytyy pakkokeinolain 4:1 §:stä. Kyseisessä pykälässä sitä käytetään kuvaamaan esineellä mahdollisesti olevaa todistusarvoa. ”Syytä olettaa” – termin rinnakkaisilmaisu on ”syytä epäillä”, jota käytetään silloin, kun kysymyksessä on inhimillinen toiminta, joka on joko tapahtunut (rikos) tai jonka arvellaan

tapahtuvan tulevaisuudessa (esitutinnan karttaminen). Samaa ilmaisua käytetään myös esitutinnan toimittamista koskevassa esitutkintalain 2 §:ssä, jonka mukaan esitutkintaan on ryhdyttävä, kun rikosta on syytä epäillä. (Helminen ym. 2005, 478.) Rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen päätyy tällaiseen tulokseen. Syytä epäillä -kynnystä ei voida asettaa kovin korkealle esimerkiksi harkittaessa, onko esitutkintaan ryhdyttävä. Aika, joka kuluisi odoteltaessa epäilyksien vahvistumista, voisi helposti vaarantaa rikoksen selvittämisen. (HE 14/1985 vp, 16.) Kouvan (9.8.2010, haastattelu) mukaan törkeän rikoksen ollessa kyseessä syytä epäillä – kynnys riittää henkilön kiinniottamiseen, koska rikoksen selvittämisintressi on niin kova. Edelleen Kouvan mukaan tämän avulla poliisi voi myös turvata esitutkintaa.

Suurempaa todennäköisyyden astetta merkitsevät ilmaukset ”on todennäköistä” ja ”todennäköisin syin epäilty”. Ensimmäinen näistä kahdesta tarkoittaa yleensä todennäköisyyttä siitä, että henkilö vastaisuudessa toimii tietyllä tavalla, kun taas jälkimmäinen kuvaa sitä todennäköisyyden astetta, jolla henkilö voidaan kytkeä jo tapahtuneeseen rikokseen. Edellä mainittuja ilmaisuja käytettäessä pitää olla enemmän todennäköistä, että epäily osoittautuu oikeaksi kuin että se osoittautuu vääräksi. Matemaattisesti ilmaistuna todennäköisyyden tulee siis olla yli 50 prosenttinen. Käytännössä toimenpidettä ei aina pidetä oikeutettuna heti, kun todennäköisyyden alaraja on ylitetty. Esimerkiksi vangitsemispäätöksiä tehdessä se on keskimäärin ylitetty tuntuvasti. (HE 14/1985 vp, 16.) Todennäköisyyskynnystä pakkokeinoasioissa arvioidaan yleensä jatkamisvaaran ja paon vaaran kannalta. Usein esimerkiksi ulkomaalaisen henkilön ollessa kyseessä, paon vaaran todennäköisyyttä voidaan arvioida. Oikeus on kuitenkin katsonut, että ulkomaalaisuutta ei voida pitää perusteena paon vaaralle. (Pöhö 17.6.2010, haastattelu.) Nykyisessä laissa säädetään pakkokeinon käyttämisen edellytykseksi se, että kohdehenkilö on todennäköisin syin epäilty, vain muutamia pakkokeinoja koskevissa säännöksissä. Niitä ovat edellytykset, jotka koskevat normaaliedellytyksin toimitettavaa pidättämistä ja siten myös vangitsemista, matkustuskieltoa ja henkilönkatsastusta. (Helminen, 2006, 121.)

Kolmas ja suurin todennäköisyyden aste on ”erittäin pätevin perustein voidaan olettaa” – ilmaisu. Hallituksen esityksen (14/1985 vp, 17) mukaan ilmaisua käytetään kuvattaessa pakkokeinojen edellytyksiä siinä poikkeuksellisessa tilanteessa, että ne kohdistuvat muuhun kuin rikoksesta epäiltyyn. Helminen ym. (2005, 479) mukaan tähän liittyy olennaisesti tuloksellisuuden arviointi eli erittäin pätevin perustein voidaan olettaa todennäköisyyttä siitä, että etsinnän tai tarkastuksen tulokset ovat poliisin kannalta hyvät. Esimerkkinä tästä Kouva (9.8.2010, haastattelu) nimeää tilanteen, jossa etsinnässä olevaa henkilöä ollaan menossa hakemaan jonkun muun kotoa.

Kouvan mukaan poliisin tulee tällöin olla ehdottoman varma, että henkilö majoitetaan kyseisessä osoitteessa ennen kuin sinne voidaan mennä.

Koska laissa omaksuttu todennäköisyyspöytä on karkeasyinen, inhimillistä toimintaa arvioitaessa ei voida edes päästä matemaattisesti täsmällisiin todennäköisyysarvoihin. Myöskään kielelliset ilmaukset eivät riitä moniportaiseen todennäköisyysluokitukseen ja samaakin todennäköisyysastetta kuvaavan ilmaisen sisältö saattaa käytännössä jonkin verran vaihdella eri tilanteissa. Tästä esimerkkinä voidaan tarkastella pidättämistä ja vangitsemista. Pidättämiseen vaadittava todennäköisyys käytännössä on jonkin verran alempana kuin vangitsemiseen tarvittava todennäköisyys. (Helminen ym. 2005, 479.) Käytännön elämässä ”syytä epäillä” ja ”todennäköisin syin epäillä” – termeillä ei Pöhön mukaan ole suurta eroa. Esimerkkinä hän mainitsee tapauksen, jossa päämiestä epäiltiin taposta. Ongelmallisuus tilanteessa liittyi siihen, kuten usein henkirikoksissa, että epäiltyjä oli useita. Kyseinen päämies oli myös vangittuna asian vuoksi yhden kuukauden ajan sen perusteella, mitä hänen naisystävänsä oli kertonut poliisille epäillyn ”möläyttäneen” naiselle asian tiimoilta. Tämä oli naisen mukaan laukaissut hänen epäilyksensä surmaajasta. Syytä epäillä -kynnys oli siten tässä tapauksessa riittävä. Loppuviimein epäillyn vapaaksi päästäminen oli oikea ratkaisu, koska sittemmin rikoksesta on tuomittu oikea henkilö. (Pöhö 17.6.2010, haastattelu.)

Käytännön työelämässä esitutkintaviranomaisten on käytettävä hyväkseen ammattitoiminnassa kertynyttä elämäkokemusta sekä käsillä olevaa tapausta koskevia näytön arviointia tukevia konkreettisia yksityiskohtia, kun he arvioivat todisteiden näyttöarvoa. Näiden nojalla virkamiehen tulee muodostaa harkittu näytön kokonaisarviointi, eikä pelkästään jäsentymätöntä ”musta tuntuu” – könttääarviota. Pakkokeinojen käyttämisen edellytykset ratkaistaan siihen ryhtyessä olevien seikkojen valossa eli niiden tietojen mukaan, mitä sillä hetkellä esitutkintaviranomaisella on tiedossaan. Pakkokeinon jatkaminen tai päättäminen voi tulla uudelleen harkittavaksi silloin, kun asiaan ilmenee uusia seikkoja, jotka vaikuttavat kyseiseen asiaan. (Helminen ym. 2005, 479.)

5.4 Kiinniottaminen

Kiinniotto-oikeus jaetaan kahdenlaiseen tilanteeseen, jokamiehen kiinniotto-oikeuteen ja poliisimiehen kiinniotto-oikeuteen (PKL 1 §). Jokamiehen kiinniotto-oikeuden mukaan jokaisella on oikeus ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentekijän, jos rikoksesta saattaa

seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon luvaton käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos (PKL 1:1.1 §). Lisäksi jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava (PKL 1:1.2 §). Poliisimiehen kiinniotto-oikeuden mukaan poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn henkilön kiinni, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi (PKL 1:2.1 §). Ilman pidätysmääräystä poliisi saa ottaa kiinni epäillyn silloin, kun pidättämisen toimeenpano voisi muuten vaarantua. Tällöin poliisin on kuitenkin ilmoitettava kiinniottosta pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle ja kyseessä olevan virkamiehen on puolestaan 24 tunnin kuluessa kiinniottosta päätettävä henkilön pidättämisestä tai vapaaksi laskemisesta. Kiinniottotulle on aina myös välittömästi ilmoitettava kiinniottamisen syy. (PKL 1:2.2 §)

Hallituksen esityksen (14/1985 vp, 42) mukaan kiinniottaminen on pidättämisen ja vangitsemisen esitoimenpide. Kiinniottotilanteita voi olla useanlaisia, kuten esimerkiksi kiinniotto rikospaikalta, kiinniottaminen henkilöllisyyden selvittämiseksi sekä etsintäkuulutetun kiinniottaminen. Edellä puhutun kiinniotto-oikeuden lisäksi on syytä myös huomata, että poliisin suorittamasta kiinniottamisesta on kyse myös silloin, kun asianomainen vastustelematta seuraa poliisimiestä esimerkiksi poliisiautoon poliisiasemalle kuljettamista varten. (Helminen ym. 2005, 516–522.)

5.5 Pidättäminen

Pidättäminen on lähtökohtaisesti oikeutettua, kun henkilöä todennäköisin syin epäillään rikoksesta. Edellytykset pidättämiselle täyttyvät silloin, kun rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Jos rikoksesta on säädetty alle kaksi mutta kuitenkin vähintään vuosi vankeutta, voidaan epäilty pidättää, mikäli on syytä olettaa, että epäilty karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa, vaikeuttaa asian selvittämistä turmelemalla tai hävittämällä todistusaineistoa taikka yrittää vaikuttaa muihin esitutkinnassa kuultaviin henkilöihin tai hän jatkaisi rikollista toimintaa. Rikoksesta säädetystä rangaistusasteikosta riippumatta epäilty voidaan pidättää myös silloin, kun hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa niistä poliisimiehelle virheellisen tiedon. Sama on silloin, kun epäillyllä ei ole vakituista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän välttelee esitutkintaa ja rangaistusta poistumalla maasta. (PKL 1:3.1 §) Tietyissä tapauksissa epäilty voidaan pidättää myös silloin, kun ei ole olemassa todennäköisiä syitä, jos

häntä on kuitenkin syytä epäillä rikoksesta. Tällöin edellytetään kuitenkin, että edellä mainitut edellytykset täytyvät ja hänen säilöön ottamisensa on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. (PKL 1:3.2 §.) Pidättämistä rajoittaa kuitenkin kohtuullisuusnäkökulma, jonka mukaan ketään ei saa pidättää, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta (PKL1:3.3 §). Hallituksen esityksen (14/1985 vp, 44) mukaan pidättämisen ollessa vangitsemisen esitoimenpide, sen edellytykset ovat samat kuin vangitsemisen.

Pidättämisellä rikoksesta epäillyltä riistetään vapaus joksikin aikaa pitämällä häntä säilössä esitutinnan turvaamiseksi ja/tai hänen mahdollista myöhempää vangitsemista varten. Sen tarkoituksena on lähes poikkeuksetta esitutinnan turvaaminen estämällä rikoksesta epäiltyä pakenemasta, vaikeuttamasta tutkintaa tai jatkamasta rikollista toimintaansa. Joskus pidättäminen voi tulla kysymykseen hänen pakonsa estämiseksi asian jo tultua tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin pidättäminen on tuomioistuinkäsittelyä turvaava toimenpide. (Helminen ym. 2005, 530–531.)

Päätöksen pidättämisestä tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies, joita ovat poliisin päällystö, virallinen syyttäjä, Tullihallituksen päällystö sekä rajavartiolaitoksen päällystö (PKL 1:6 §). Helmisen ym. (2005, 540) mukaan useimmiten käytännössä pidätettävän kiinnioton suorittaa muu kuin siitä päätöksen tehnyt virkamies, eli kiinniotto-oikeuden omaava viranomaislainen. Pidätetylle on ilmoitettava pidättämisen syy heti, kun hän on julistettu pidätetyksi tai otettu pidättämismääräyksen perusteella kiinni (PKL 1:7.1 §). Pakkokeinolain mukaan ilmoitus pidättämisestä on myös tehtävä pidätetyn omaiselle tai muulle läheisilleen. Ilmoituksen tekoa voidaan kuitenkin lykätä korkeintaan siihen saakka, kun tuomioistuin ottaa vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväkseen, jos ilmoituksen aiemmasta tekemisestä olisi erityistä haittaa rikoksen selviämiseksi. Jos pidätetty vastustaa ilmoituksen tekoa pidätyksestään omaiselleen tai muulle läheiselleen, sitä ei saa tehdä kuin ainoastaan erityisestä syystä. (PKL 1:7.2 §)

Kun pidättämiseen tarvittavia edellytyksiä ei enää ole olemassa, pidätetty on päästettävä vapaaksi. Ellei epäiltyä esitetä vangittavaksi, pidätetty on laskettava vapaaksi viimeistään vangitsemisvaatimusta varten säädetyn ajan kuluttua, joka on kolme vuorokautta laskettuna kiinniottohetkestä. (PKL 1:4 §) Toisin sanoen epäiltyä voidaan pitää pidätettynä korkeintaan kolme vuorokautta kiinniottohetkestä, ellei vangitsemista tulla esittämään (HE 14/1985 vp, 43).

Rikoksesta epäiltyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa pidättää uudelleen samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut jo virkamiehen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisesta (PKL 1:5 §).

5.6 Vangitseminen

Vaatumuksen vangitsemisesta tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kun asia esitutkinnan jälkeen siirtyy syyttäjälle, vangitsemisvaatumuksen tekemisestä päättää syyttäjä, eikä tuomioistuin saa omasta aloitteestaan määrätä rikosasiain vastaajaa vangittavaksi. Ennen vaatimuksen tekemistä siitä on aina ilmoitettava ensin syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vangitsemisvaatumuksen tekemisestä. (PKL 1:10 §) Jokelan (2008, 176) mukaan tämän menettelyn tarkoituksena on turvata, ettei vangitsemisvaatimusta tehdä sellaisessa rikosasiassa, jossa syyttäjä katsoo, ettei aihetta syytteen nostamiseen ole. Vangitsemisvaatimuksesta on viipymättä ilmoitettava pidätetyn lisäksi myös hänen avustajalleen (PKL 1:11 §). Vangitsemisvaatimus on pääsääntöisesti laadittava kirjallisesti mutta se voidaan tehdä myös suullisesti tai puhelimitse. Näin tehty vangitsemisvaatimus on kuitenkin viipymättä vahvistettava kirjallisesti. (PKL 1:12.1 §) Pidätettyä koskeva vangitsemisvaatumuksen tekoaika on viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista (PKL 1:13 §). Mikäli pidättämiseen oikeutettu virkamies esittää vangitsemista, tähän määräaikaan tulee lisää vielä yksi päivä, koska tuomioistuin ottaa asian käsiteltäväksi viipymättä mutta kuitenkin viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta (PKL 1:14.1 §).

Vangitseminen on pakkokeino, jolla rikoksesta epäillyltä riistetään vapaus pitämällä häntä säilössä esitutkinnan loppuvaiheen sekä syytejutun oikeuskäsittelyn ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi (Jokela, 2008, 178). Vangitseminen voidaan jakaa kahteen ryhmään: vangitseminen ennen tuomion antamista (PKL 1:8 §) sekä tuomitun vangitseminen (PKL 1:26 §). Ensimmäinen näistä tarkoittaa epäillyn vangitsemista poliisin esittämän vangitsemisvaatumuksen seurauksena kesken esitutkinnan ja toinen tulee kyseeseen silloin, kun henkilö on tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, saa tuomioistuin määrätä hänet vangittavaksi heti tai toisaalta pidettäväksi vangittuna, mikäli hän on vangittuna jo ollut (Helminen ym. 2005, 548–549).

Vangitsemisen edellytykset vastaavat lähtökohtaisesti pidättämisen edellytyksiä (PKL 1:8.1 §). Mahdollista kuitenkin on myös vangita epäilty, jota on syytä epäillä rikoksesta ilman todennäköisiä syitä, jos vangitsemisen edellytykset muutoin täyttyvät ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen kannalta muutoin tärkeää (PKL 1:8.2 §). Mikäli epäilty vangitaan tämän ehdon nojalla, on vangitsemisvaatimuksen tekijän ilmoitettava viipymättä lisäselvityksen valmistumisesta vangitsemisasian uudelleen käsittelevälle tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on otettava tällainen tapaus uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään viikon kuluttua vangitsemispäätöksestä ja jollei edellytykset vangitsemiselle tällöin täyty, on vangittu määrättävä päästettäväksi heti vapaaksi. (PKL 1:18a.1,2 §) Lisäksi rikoksesta todennäköisin syin epäilty, jonka luovuttamista Suomeen tullaan pyytämään, saadaan vangita, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Lisäksi edellytyksenä on, että epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden, luovuttamispyyntöön sisällytettävien rikosten määrän taikka muiden vastaavien seikkojen perusteella syytä epäillä, ettei hän vapaaehtoisesti saavu Suomeen syytetoimenpiteitä varten. (PKL 1:8.3 §)

Tuomitun vangitsemisesta säättää pakkokeinolain 1:26.1 §, jossa vangitsemisen edellytykset on porrastettu tuomitun vankeusrangaistuksen pituuden mukaan. Sen mukaan tuomioistuin saa määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (1 k.). Jos tuomittu rangaistus on vähemmän kuin kaksi vuotta mutta kuitenkin vähintään yksi vuosi vankeutta ja on todennäköistä, että tuomittu lähtee pakoon tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa tai jatkaa rikollista toimintaa, saa tuomioistuin määrätä hänet vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna (2 k.). Jos tuomittu rangaistus on vähemmän kuin yksi vuosi vankeutta, lisäedellytyksenä vangitsemiselle tai pidettäväksi edelleen vangittuna on, että tuomitulla ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa, tai hänet on tuomittu yhdellä tai useammalla päätöksellä vankeusrangaistukseen useista lyhyin väliajoin suoritetuista rikoksista ja vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi (3 k.). (PKL 1:26.1 §) Päätös tuomitun vangitsemisesta on voimassa siihen asti, kun rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai muutoksenhakutuomioistuin toisin päättää (PKL 1:26.2 §).

Edellä mainitulla pykälällä onkin pyritty siihen, että pitkään ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu yleensä myös julistettaisiin vangituksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna. Tilanteessa, jossa tuomittu päästetään vapaalle jalalle odottamaan rangaistuksen täytäntöönpanon alkamista,

voi kestää jopa vuoden ennen kuin täytäntöönpano alkaa, jos tuomiosta on valitettu. Tällainen tilanne ei voi olla rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuuden kannalta eduksi, että törkeästä rikoksesta pitkään vankeusrangaistukseen tuomittu päästetään vapaalle jalalle odottamaan rangaistuksen täytäntöönpanoa. Koska myös tutkintavankeus luetaan täysimääräisesti hyväksi rangaistusajaksi, täytäntöönpanon lykkääntyminen ei välttämättä ole edes tuomitun etujen mukaista. (HE 181/1994 vp, 4.)

Pakkokeinolaki säättää myös kohtuuttomasta vangitsemisesta. Sen mukaan ketään ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, jos se asian laadun taikka rikoksesta tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta. (PKL 1:26a §) Arviointiperusteina kohtuuttoman vangitsemisen kiellossa ovat asian laatu ja rikoksesta epäillyn ikä (HE 14/1985 vp, 44). Pöhön (17.6.2010, haastattelu) mukaan vangitsemisasian käsittelyssä saatetaan myös esittää lääkärintlausuntoja epäillyn tai hänen lähisukulaisensa terveydentilasta eritoten silloin, kun epäillyn terveydentila ei kestä vangittuna olemista taikka häntä tarvitaan kotona lähisukulaisen terveydentilasta johtuen.

Koska vangitseminen on ankarin rikosprosessuaalinen pakkokeino, se tietää usein melko pitkää vapaudenmenetystä eikä sille ole säädetty enimmäisaikaa. Tämän vuoksi myös sen edellytyksiä on tulkittava tiukemmin kuin pidättämisessä. Käsittely ei saa olla pelkkä muodollisuus, vaan vangittavaksi vaaditulla tulee olla mahdollisuus saattaa omat näkökantansa ja selvityksensä vangitsemisen edellytyksistä tuomioistuimen tietoon. (Helminen, ym., 2005, 547–548.)

6 VANGITSEMISOIKEUDENKÄYNTI

Vangitsemisoikeudenkäynti on esitutkinnan aikana tapahtuva oikeudenkäynti, toisin kutsuttuna vangitsemisasian käsittely. Pääsääntöisesti sitä koskee oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4) mutta sen julkisuudesta on säädetty laissa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 4:16 §. Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi (PL 2:21.1 §).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa on lueteltu ne perusteet, joiden nojalla henkilön vapautteen voidaan puuttua. Sanotun artiklan 4 kohdassa säädetään jokaisen vapaudenriiston kohteeksi joutuneen oikeudesta saada vapaudenriistonsa laillisuus ja perusteet tuomioistuimen tutkittavaksi. Oikeudenkäynnille asetettavia tarkempia vaatimuksia ei ole edellä mainitussa artiklassa tarkemmin säännelty. (EIS 5.4 art.) Sille asetettavat vaatimukset tulevat ilmi 6 artiklasta, jonka 3 kohdassa on ilmaistu rikoksesta epäillyn vähimmäisoikeudet. Niitä ovat oikeus saada yksityiskohtainen tieto viipymättä itseään koskevien syytteiden sisällöstä omalla kielellä, oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan, oikeus puolustautua itse tai valitsemansa asianajajan avustuksella ja oikeus maksuttomaan oikeusapuun varattomuuden vuoksi, oikeus kuulustella todistajia ja kutsua itse todistajia ja kuulustella heitä sekä oikeus saada maksuttomasti tulkin apua, mikäli oikeudenkäyntikieli on vieras kieli. (EIS 6.3 art.) On kuitenkin kyseenalaista, voidaanko näitä soveltaa siinä menettelyssä, jossa tutkitaan vapaudenriiston laillisuus. Kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antamallaan tuomioilla antanut ymmärtää, että joitain näistä vähimmäisoikeuksista sovellettaisiin vangitsemisasian käsittelyyn. Edelleen Halijoen mukaan vangitsemisasian käsittely on luonteeltaan lainkäyttöä ja sen on tämän mukaisesti turvattava asianomaisen vapaudenriiston laatua vastaavat takeet. (Halijoki 2002, 21.)

6.1 Toimivaltainen tuomioistuin

Rikosasioissa toimivaltainen tuomioistuin on sen paikkakunnan tuomioistuin, jossa rikos on tehty tai sitä on yritetty. Mikäli rikos on tehty useammilla paikkakunnilla, on jokaisen paikkakunnan tuomioistuin toimivaltainen. (ROL 4:1.1 §) Vangitsemisesta päättää se tuomioistuin, joka on

syyteasiassa toimivaltainen. Ennen syytteen nostamista pidätetyn vangitsemisesta saa päättää myös kiinniottamispaikkakunnan tai säilyttämispaikkakunnan käräjäoikeus ja kiireellisissä tapauksissa muukin käräjäoikeus. (PKL 1:9.1 §) Koska vangitseminen on voimakkaimmin henkilön vapautteen puuttuva pakkokeino, siitä päättäminen kuuluu aina tuomioistuimelle. Siitä johtuen, että pidätetyn vangitseminen tulee ottaa tuomioistuimessa käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta, se voi osua myös viikonlopulle. Kiireellisiä käsiteltäviä vangitsemisasiota varten käräjäoikeuksissa on tuomaripäivystys lauantaisin sekä pyhä- ja juhlapäivinä. (Jokela, 2008, 176.)

Vangitsemista koskevaa asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Istunto voidaan myös pitää muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään. (PKL 1:9.2 §) Helmisen, ym. (2005, 556) mukaan tämä tarkoittaa sitä, että vangitsemisistunto voidaan pitää muualla kuin alioikeuden normaalissa istuntopaikassa, esimerkiksi tuomioistuimen kansliatiloissa, poliisiaseman tiloissa tai muissa turvallisissa tiloissa.

6.2 Vangitsemisasiain käsittely

Vangitsemisvaatimus on otettava käsiteltäväksi tuomioistuimessa viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista (PKL 1:14.1 §). Käsittelyä saadaan lykätä vain erityisestä syystä, ja kolmea päivää pidempään sitä saadaan lykätä vain ja ainoastaan pidätetyn omasta pyynnöstä (PKL 1:17.1 §).

Vangitsemisasiain käsittelyssä tuomioistuimelle on esitettävä selvitys siitä, että vangitsemiseen on edellytykset. Tutkittavana olevasta rikoksesta ei saa esittää tämän sekä vangittavaksi vaaditun vangitsemisvaatimuksen johdosta esittämän lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso siihen olevan erityistä syytä. (PKL 1:16 §.) Kuitenkin Sarkkisen (12.8.2010, haastattelu) mukaan vangitseminen ei käytännössä toteudu pelkän poliisin esittämän vangitsemisvaatimuksen perusteella, vaan tuomioistuimelle tulee olla esittää konkreettista näyttöä, kuten esitutkimusmateriaalia. Riippuu kuitenkin kovasti tutkittavasta rikoksesta, kuinka paljon esitutkimusmateriaalia on esillä. Mikäli kyseessä on esimerkiksi huumausainerikos, poliisilla on suuret intressit pitää itsellään olemassa olevan näytön määrä, koska tutkinnallisista syistä ei

haluta paljastaa vangittavaksi vaaditulle poliisin hallussa olevia tietoja asiasta. (Sarkkinen 12.8.2010, haastattelu.)

Käsittelyssä vangitsemisvaatimuksen tekijä toistaa suullisesti vangitsemisvaatimuksessa perustellut yleiset ja erityiset edellytykset. Hän voi myös tarkentaa vaatimuksen perusteena olevia seikkoja, mikäli katsoo siihen olevan tarvetta. Vangitsemisvaatimuksen tueksi tuomioistuimelle jätetään vaatimusta tukevat kirjalliset selvitykset, jos niitä ei ole toimitettu aikaisemmin. (Helminen ym. 2005, 563.) Näitä tuomioistuimelle jätettäviä selvityksiä ovat epäillyn kertomukset koko esitutkinnan ajalta, rikoshistoria sekä rikosrekisteriote. (Kouva 9.8.2010, haastattelu.) Vangitsemisvaatimuksen tekijän on myös pystyttävä perustelemaan, miksi vangittavaksi vaaditun vapaudenmenetys tai pidätetyn osalta vapaudenmenetyksen jatkaminen olisi tarpeellista (Helminen ym. 2005, 564). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että perustellaan erityiset ja yleiset edellytykset vangitsemiselle. Jatkamisvaaraa ja paon vaaraa arvioidaan tuomioistuimelle toimitettujen selvitysten pohjalta eli henkilön historian perusteella, esimerkiksi epäilty on ollut etsinnässä tai ei ole noudattanut kutsua esitutkintaan taikka oikeudenkäyntiin. Lisäksi arvioidaan myös, tarvitaanko epäiltyä kuulusteltavaksi päivittäin ja on todennäköistä, että hän karttaisi esitutkintaa ja siten vaikeuttaisi tutkintaa. Vaikeuttamisvaara tulee kyseeseen silloin, kun rikoksen tekijäkumppaneita ei vielä ole saatu kiinni tai voidaan vaikuttaa asianomistajan tai todistajien kertomuksiin. Viranomaisen esittää vangitsemista virkavastuullaan. (Kouva 9.8.2010, haastattelu.) Esitutkinnan senhetkistä vaihetta on pystyttävä selostamaan suullisesti, mikäli puheenjohtaja niin pyytää. Vaatimuksen tekijä useimmiten esittää myös vaihtoehdoisen pakkokeinon määräämistä, kuten matkustuskieltoa, mikäli tuomioistuin ei pidäkään vangitsemista välttämättömänä. (Helminen ym. 2005, 563–564.) Käytännössä tilanne on kuitenkin niin päin, että vangittavaksi vaadittu kiistää vangitsemisen erityiset edellytykset ja vaatii toissijaisesti matkustuskieltoa. Tätä arvioitaessa on otettava huomioon pakkokeinolain suhteellisuusperiaate, kuten olisiko jatkamisvaaran ollessa kyseessä mahdollisuutta siirtää vangittavaksi vaadittu matkustuskieltoon. Usein tämä riippuu esimerkiksi rikoksesta ja siitä säädetyn rangaistuksen pituudesta, koska vangittuna olo aika ei saisi olla pidempi kuin oletettavasti tuleva vankeustuomio. (Sarkkinen 12.8.2010, haastattelu.)

6.2.1 Epäillyn läsnäolo ja kuuleminen

Vangittavaksi vaadittua, joka on pidätetty, on tuotava tuomioistuimeen sekä kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksen johdosta (PKL 1:15.2 §). Vastajan kuulemisen eli kontradiktorisen periaatteen noudattaminen on tärkeää ratkaistaessa, käytetäänkö tällaista ankaraa vapautteen kohdistuvaa pakkokeinoa (Helminen ym. 2005, 561). Tuomioistuin voi myös harkita soveliaaksi menetelmäksi myös sen, että kuuleminen voi tapahtua vangittavaksi vaaditun läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Tuomioistuin voi kuitenkin vaatia vangittavaksi vaaditun tuomista istuntoon, mikäli katsoo sen tarpeelliseksi. (PKL 1:15.2 §)

Lähtökohtaisesti myös sellaiselle vangittavaksi vaaditulle, jota ei ole pidätetty, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisvaatimuksesta. Kyseinen lainkohta ei kuitenkaan päde silloin, kun hän ei ole Suomessa, olinpaikkaa ei tiedetä, taikka hän välttelee esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Mikäli vangittavaksi vaadittu jää pois vangitsemisvaatimuksen tai syytteen käsittelystä ilman laillista estettä, voidaan hänet määrätä vangittavaksi poissaolostaan huolimatta. (PKL 1:15.3 §) Edellä mainituissa kolmessa tapauksessa vangitsemisvaatimuksen tekijän on esitettävä riittävä selvitys seikoista, jotka osoittavat vastaajan kuulematta jättämisen jonkin vaihtoehdoisen edellytyksen täytyneen (Helminen ym. 2005, 561–562) Halijoen (2002, 24) mukaan kontradiktoriseen menettelyyn liittyy olennaisesti myös tasa-arvoisen kohtelun periaate, joka edellyttää molempien osapuolten oikeuden olla läsnä tuomioistuimen istunnossa. Edelleen Halijoen mukaan sen voidaan katsoa edellyttävän, että vangittavaksi vaaditulla on samanlainen mahdollisuus näytön esittämiseen kuin vaatimuksen esittäjällä.

Käytännössä vangittavaksi vaaditun kuuleminen tapahtuu sen jälkeen, kun vangitsemisvaatimuksen esittäjä on esittänyt suullisesti vangitsemisvaatimuksen. Puheenjohtaja antaa puheenvuoron vastineen antamiseksi vangittavaksi vaaditulle tai hänen avustajalleen, mikäli hänellä sellainen on. Pääkysymykset koskevat sitä, miten vastaaja suhtautuu syyllisyyskysymykseen ja itse vangitsemisvaatimukseen. Jos vastaaja kiistää syyllisyytensä epäiltyyn rikokseen, voidaan sitä perustella esimerkiksi viittaamalla näytössä oleviin puutteisiin, jotka puhuvat hänen syyllisyyttään vastaan. Vaikka itse rikosta ei kiistettäisi, vastaaja voi viitata siihen, että rikos on todennäköisesti lievemmän laatuinen kuin vangitsemisvaatimuksessa mainitaan taikka että vangitsemisvaatimuksen tekijän väittämää paon, vaikeuttamisvaaran tai rikosten jatkamisvaaraa ei enää ole. Vastaaja voi myös vedota pakkokeinolain 1:26a §:n

tarkoittaman kohtuuttoman vangitsemisen kieltoon mikäli hänellä on esittää seikkoja, jotka osoittavat vangitsemisen kohtuuttomaksi. (Helminen ym. 563–564.)

Vangittavaksi vaaditun ja hänen avustajansa läsnäolosta sekä kuulemisesta on oikeustapauksia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta. Esimerkkinä voidaan pitää muun muassa Niedbala – tapausta (Maciej Niedbala v. Puola, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 4.7.2000), jossa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi suullisen käsittelyn välttämättömyyden, jos kyse on rikoksen johdosta pidätetyn henkilön vangittavaksi vaatiminen. Lisäksi se totesi, että molemmille osapuolille on taattava tasa-arvon periaate. Tapauksessa loukkauksena pidettiin ensinnäkin sitä, että valittajalla tai hänen asianajajallaan ei ollut oikeutta olla läsnä tuomioistuimen istunnoissa, joissa oli tutkittu vangitsemisesta annettuja syyttäjän päätöksiä, vaikka syyttäjällä oli ollut oikeus olla läsnä istunnoissa. Toisena loukkauksena pidettiin sitä, ettei syyttäjän esittämiä perusteluja vankeuden jatkamiselle ollut tarvinnut ilmoittaa valittajalle tai hänen asianajajalleen. Tämän vuoksi vangitulla ei ollut tilaisuutta lausua perusteluista riitauttaakseen vangitsemisen oikeutuksen. Toisena esimerkkinä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antamista tuomioista, jotka liittyvät läsnäoloon ja kuulemiseen, voidaan pitää Trzaska – tapausta (Andrzej Trzaska v. Puola, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 11.7.2000), jossa loukkauksena pidettiin myös sitä, että valittaja tai hänen asianajajansa olleet voineet olla läsnä tuomioistuimen istunnossa ja ettei syyttäjän esittämiä perusteluja vankeuden jatkamiselle ollut tarvinnut ilmoittaa heille. Siten valittajalla ei ollut myöskään tässä tapauksessa tilaisuutta lausua perusteluista riitauttaakseen vangitsemisen oikeutuksen.

6.2.2 Puolustautuminen ja avustajan käyttö

Syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa. (EIS 6 art. 3 k. c-osa). Näin siksi, että useimmissa tapauksissa vangittavaksi vaadittu ei ilman avustajaa kykene asianmukaisesti riitauttamaan vangitsemisvaatimuksen perusteita ja näin ollen puolustamaan itseään tehokkaasti. Pidätetylle onkin varattava tilaisuus käyttää avustajaa vaatimusta käsiteltäessä. Jollei vangittavaksi vaaditulla ole vielä avustajaa, hänelle voidaan

määrätä valtion varoista puolustaja tai avustaja vangitsemiskäsittelyssä ennen itse vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi ottamista. (Halijoki 2002, 24.)

Vangittavaksi vaaditulla tulee olla mahdollisuus riitauttaa vangitsemisvaatimuksen laillisuus (EIS 5.4 art.). Tämä edellyttää ensisijaisesti sitä, että vangitsemisvaatimus ja siinä esitettävät perusteet vangitsemiselle annetaan vangittavaksi vaaditun ja hänen asianajajansa tietoon (PKL 1:11 §). Toisaalta mahdollisuus tehokkaaseen puolustautumiseen edellyttää myös, että vangittavaksi vaaditun tietoon saatetaan se aineisto, jonka perusteella vangitsemisen edellytykset katsotaan olevan olemassa. Kansalliseen turvallisuuteen liittyvät ja rikostutkinnalliset seikat puhuvat sen puolesta, ettei kaikkea aineistoa, kuten esitutkintapöytäkirjoja, olisi saatettava vangittavaksi vaaditun tietoon. Tässä yhteydessä erilaiset intressit joutuvat ristiriitaan keskenään. Kuitenkaan vangitsemisoikeudenkäynti, jossa tutkitaan vangitsemisen edellytykset, ei voi olla pelkkä muodollisuus, eivät mainitun kaltaiset syyt voi ainakaan kokonaan estää aineiston saattamista vangittavaksi vaaditun tietoon. Jotta tehokas puolustautuminen ja vangitsemisen edellytysten riitauttaminen voisi toteutua, vangittavaksi vaaditun tietoon olisi saatettava ainakin se aineisto, jolla on olennainen merkitys asian kannalta. (Halijoki 2002, 24–25.) Puolustuksen näkökannan mukaan muutoksia positiiviseen suuntaan on tullut siten, että viranomaisen esittäessä jonkin väitteen vangitsemisvaatimuksessa, esitetään sen tueksi myös ote esitutkintapöytäkirjasta. Muut kohdat pöytäkirjasta saattaa olla peitettynä salassapidon vuoksi. Tämä on helpottanut puolustuksen työtä paljon, koska usein epäilty on ihmetellyt prosessin oikeudenmukaisuutta, kun tutkinnanjohtaja vain esittää näitä väitteitä näyttämättä niille mitään kirjallista tukea. Usein epäilty myös kokee vangitsemisasian käsittelyn olevan juuri se tilanne, jossa omaa syyttömyyttä tulisi todistaa. (Pöhö 17.6.2010, haastattelu.) Kaikki materiaali, mitä poliisi vangitsemisasian käsittelyssä esittelee ja viittaa, on kaikkien osapuolten käytössä. Esitutkintapöytäkirjoja käydään läpi kuitenkin vain yleisellä tasolla, koska kyseessä ei ole syyllisyyskysymyksen ratkaiseminen. Tarkoitus on pysyä sillä todennäköisyysasteella, että jokin tai jotkut seikat yhdistävät tämän henkilön tähän rikokseen. Näitäkään seikkoja ei käydä läpi kovin tyhjentävästi, koska se ei ole tarkoituksenmukaista. (Sarkkinen 12.8.2010, haastattelu)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut kantaa asiaan tapauksessaan Chahal (Karamjit Singh Chahal ym. v. Englanti, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.11.1996), jossa se totesi, että aineiston täysi salassapito saattoi olla välttämätöntä vain silloin, kun kysymys on kansallisesta turvallisuudesta. Halijoen (2002, 24) mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että viranomaiset voisivat aina halutessaan vedota kansalliseen turvallisuuteen. Aineiston

luottamuksellisuus voitaisiin turvata myös siten, että tuomioistuin tutki aineiston asianomaisen henkilön tai hänen asianajajansa läsnä olematta. Siten on olemassa eri tapoja, jolla voidaan tyydyttää turvallisuutta koskevat intressit ja samalla voidaan olennaisessa määrin turvata yksilön prosessuaaliset oikeudet. (Halijoki 2002, 24–25.) Pöhön (17.6.2010, haastattelu) mukaan tämän kaltainen menettely olisi kontradiktorisen periaatteen vastaista ja ei siten kuulu hyvään prosessaamisen tapaan.

Pidemmälle menevää oikeusturvaa vangittavaksi vaaditulle henkilölle Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut Carcia Alva -, Lietzow – sekä Schöps -tapauksissa (Luis Antonio Carcia Alva v. Saksa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.2.2001; Hugo Lietzow v. Saksa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.2.2001; Jörg Rudolf Schöps v. Saksa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.2.2001), joissa kyse oli ensinnäkin menettelyn kontradiktorisuudesta sekä tasa-arvon noudattamisesta asiaosaisten, syyttäjän sekä vangittavaksi vaaditun välillä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että tasa-arvoa ei varmistettu, jos vangitun asianajajalle ei annettu niitä esitutkinta-aineistoon sisältyviä asiakirjoja, joilla oli olennainen merkitys päämiehen vankeuden laillisuuden tehokkaaseen riitauttamiseen. Edelleen se katsoi, että syytetylle oli annettava riittävä tilaisuus saada tietoonsa lausumia ja niiden perustana olevia todistuksia, kuten poliisi- tai muun tutkinnan tuloksia, riippumatta siitä, oliko hänen pyytämillään todisteilla jotain merkitystä hänen puolustukselleen. Tapauksissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin myönsi, että esitutkinnan toimittaminen tehokkaasti rikosasioissa saattoi merkitä sitä, että osa esitutkinnan aikana kerätystä aineistosta olisi pidettävä salassa, jotta estettäisiin epäiltyä puuttumasta todisteisiin ja haittaamasta lainkäytön kulkua. Tuohon päämäärään ei kuitenkaan saatu pyrkiä siten, että siitä aiheutuisi olennaisia rajoituksia puolustuksen oikeuksille. Siten henkilön vankeuden laillisuuden arvioinnin kannalta tärkeät tiedot tuli antaa sopivalla tavalla epäillyn asianajajan saataville. Halijoen (2002, 25) mukaan tapauksissa rikoksesta epäillyn oikeudet on katsottu rikostutkinnallisia seikkoja painavammiksi. Näin ollen olisi pääteltävissä, että epäillyn tietoon on annettava kaikki sellainen aineisto, johon vangitsemisvaatimuksen perusteiden olemassaolon voidaan katsoa välittömästi perustuvan. Kuitenkaan kaikkea esitutkinnassa kertynyttä aineistoa ei tarvitsisi epäillyn tietoon saattaa, vain vangitsemisen edellytysten riitauttamiseen vaikuttavat relevantit asiat. (Halijoki 2002, 25.)

6.2.3 Näyttökysymykset vangitsemisoikeudenkäynnissä

Vangitsemisasian käsittelyssä tuomioistuimelle on esitettävä selvitys siitä, että vangitsemiseen on edellytykset. Tutkittavana olevasta rikoksesta ei saa esittää tämän sekä vangittavaksi vaaditun vangitsemisvaatimuksen johdosta esittämän lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso siihen olevan erityisiä perusteita. (PKL 1:16 §) Tämä ei kuitenkaan anna vastausta siihen kysymykseen, millaista näyttöä vangitsemisoikeudenkäynnissä esitetään. Hallituksen esityksessä (14/1985 vp, 55) lähtökohtana todistelulle pidettiin sitä, että vangitsemisoikeudenkäynnissä kyseeseen tulee vain kirjallinen näyttö, kuten tehty rikosilmoitus sekä valmiina olevia kuulustelupöytäkirjojen jäljennöksiä. Mainittu pakkokeinolain säännös koskee kysymystä siitä, mistä seikoista näyttöä saadaan esittää. Näyttöä saadaan esittää vain vangitsemisen yleisten ja erityisten edellytysten olemassaolosta. Säännöksen tarkoituksena on estää vangitsemiskäsittelyn muodostuminen pääkäsittelyn kaltaiseksi syytteen ennakkokäsittelyksi. Vangittavaksi vaaditun taholta taas kysymykseen tulee vain sellainen näyttö, jonka avulla pyritään selvittämään jonkin vangitsemisen edellytyksen puuttuminen. Tasa-arvoisen kohtelun periaate edellyttää tässäkin tilanteessa, että vangittavaksi vaaditun esittämä näyttö otetaan vastaan, jos sillä voidaan olettaa olevan merkitystä vangitsemisasian ratkaisemisen kannalta. (Halijoki, 2002, 34.)

Näytön esittämisellä yleisistä edellytyksistä ei ole merkitystä silloin, kun epäilty on tunnustanut syyllisyytensä rikokseen. Pöhö ei ole ollut yhdessäkään istunnossa, jossa olisi esitetty näyttöä siitä, onko henkilö syyllinen rikokseen vai ei. Jos näyttöä esitettäisiin syyllisyyskysymyksestä, tilanne saattaisi jopa pahentua. Pääasiassa näyttöä tulee esittää vain vangitsemisen yleisten ja erityisten edellytysten osalta eli puolustus yrittää saada tuomioistuimen vakuuttuneeksi siitä, että vangittavaksi vaadittu epäilty ei todennäköisesti täyttäisi erityisiä edellytyksiä. Näin puolustus yrittää näyttää, että karttamisvaara, vaikeuttamisvaara ja/tai jatkamisvaara eivät ole todennäköisiä, jolloin lievempi pakkokeino, kuten matkustuskielto, voisi tulla kysymykseen. (Pöhö 17.6.2010, haastattelu.)

On harvinaista, että vangitsemisasian käsittelyyn tuotaisiin mitään muuta näyttöä, kuin poliisin esittämiä vangitsemisvaatimusta ja otteita esitutkintapöytäkirjoista. Mikäli vangittavaksi vaadittu kiistää yleiset edellytykset, se jää väitteen varaan. Mikään ei kuitenkaan estä puolustusta esittämästä esimerkiksi alibia rikoksen tekoajalle, jotta vangittavaksi vaadittu vapautettaisiin. Tämä on kuitenkin hyvin harvinaista, koska tällaiset alibikysymykset tulevat selville jo poliisin omissa tutkinnoissa kauan ennen vangitsemisen esittämistä. (Sarkkinen 12.8.2010, haastattelu.)

Koska vangitsemisoikeudenkäynnin tarkoituksena ei ole syyllisyyskysymyksen selvittäminen, vaan vangitsemisen edellytysten tutkiminen, voi kirjallisen todistelun menettelyä pitää hyväksyttävänä. Tällaista menettelyä voi myös jossain määrin verrata syyttäjän syyteharkintaan, koska molemmissa tapauksissa keskeistä on selvittää, voidaanko epäillyn katsoa todennäköisin syin syyllistyneen tutkittavana olevaan tekoon. Myös syyttäjän syyteharkinta perustuu ainoastaan kirjalliseen aineistoon. (Halijoki, 2002, 34–35.)

6.3 Päätös vangitsemisasiassa

Päätöksessä on lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta vangittua epäillään, sekä vangitsemisen peruste. Vangitsemisasiassa annettu päätös on myös julistettava heti käsittelyn päätyttyä. (PKL 1:18.1 §) Pykälässä mainittuihin tietoihin, jotka päätöksestä tulee ilmetä, voidaan lisätä myös maininta vangitsemisen kohtuullisuudesta, koska käytännössä se aina mainitaan (Helminen ym. 2005, 570). Mikäli vaatimus vangitsemisesta hylätään, pidätetty on päästettävä heti vapaaksi (PKL 1:18.2 §). Lisäksi tuomioistuin voi, hylätessään vangitsemisen, määrätä vangittavaksi vaaditun matkustuskieltoon, mikäli se katsoo sen olevan riittävä pakkokeino (PKL 2:1 §).

6.4 Vangitsemisvaatimuksen uudelleen käsittely

Syytteen käsittelevän tuomioistuimen on otettava vangitsemisasiasia tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua vangitun esittämästä pyynnöstä. Sitä ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluttua asian edellisestä käsittelystä. (PKL 1:22.1 §) Tuomioistuimen tulee omaaloitteisesti ottaa asia aikaisemmin uuteen käsittelyyn, mikäli siihen on aihetta edellisen käsittelyn jälkeen ilmi tulleen seikan johdosta. Tutkinnanjohtajan on esitutkinnassa uuden seikan ilmetessä ilmoitettava siitä välittömästi tuomioistuimelle ja vangitulle. (PKL 1:22.2 §) Vangitulle ja hänen avustajalleen sekä asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi henkilökohtaisesti, jollei jompikumpi ilmoita, ettei kuuleminen ole tarpeen (PKL 1:22.3 §).

Käsitellessään kysymystä vangitun pitämisestä edelleen vangittuna tuomioistuimen on määrättävä hänet päästettäväksi heti vapaaksi, jos se varattuaan pidättämiseen oikeutetulle

virkamiehelle oikeuden tulla kuulluksi katsoo, ettei edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole (PKL 1:24.1 §). Edelleen tuomioistuimen on pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä määrättävä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangitsemiseen ei enää ole. Sama on silloin, kun syytetä ei ole nostettu sille määrätystä ajankohdasta eikä määräajan pidennystä syytteenostolle ole pyydetty. Edellä mainituissa tilanteissa vangittua tai hänen avustajaansa ei ole tarvetta kutsua asian käsittelyyn. (PKL 1:24.2 §)

Kahden viikon välein uusittavassa vangitsemisasian käsittelyssä poliisin tulee aina esittää jotain konkreettista näyttöä enemmän kuin edellisessä vangitsemisasian käsittelyssä. Poliisin tulee myös perustella hyvin, miksi tilanne on edelleen sellainen, että vangitseminen tulee kyseeseen edelleen. Mikäli erityisistä edellytyksistä on olemassa vaikeuttamisvaara, niin lievempään pakkokeinoon eli matkustuskieltoon ei henkilöä voida määrätä. Jatkamisvaaran ja karttamisvaaran kohdalla se voisi tulla kysymykseen. (Kouva 9.8.2010, haastattelu.) Usein vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä myös kohtuusarviointi – näkökulma nousee puolustuksen aloitteesta esille, ja siinä arvioidaankin vangitun perhe- sekä työsuhteita ja niiden vaikutusta vankeuteen. Tällöin voidaan esittää näyttönä lääkärintodistuksia joko epäillystä itsestään tai hänen lähiomaisestaan. (Pöhö 17.6.2010, haastattelu.)

6.5 Kantelu vangitsemisesta

Vangitsemisasiassa annettuun päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla (PKL 1:27.1 §). Vangitulla on kuitenkin mahdollisuus kannella päätöksestä eikä sille ole asetettu määräaika. Tuomioistuimen on käsiteltävä kanteluasia kiireellisenä. Tapauksissa, joissa kantelua ei jätetä tutkimatta tai selvästi perusteetta hylätä, on sen johdosta asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle varattava tilaisuus vastauksen antamiseen hovioikeuden tarkoituksenmukaiseksi katsomalla tavalla, jollei se ole ilmeisesti tarpeetonta. (PKL 1:27.2 §) Perustelujen mukaan tarkoituksenmukaisena tapana kysymykseen voi tulla esimerkiksi puhelimen, telekopion tai sähköpostin käyttäminen. Kyseisellä virkamiehellä nimittäin saattaa olla tiedossaan seikkoja, jotka vaikuttavat vangitsemisen edellytysten harkintaan. Mikäli näin on, tulee vangitullekin varattava tilaisuus lausua näistä seikoista. Jos kantelu hyväksytään, kantelutuomioistuin kumoaa vangitsemispäätöksen ja määrää vangitun päästettäväksi heti vapaaksi, paitsi jos hänen säilössä pitämiseensä on jokin muu syy. Jos taas kantelu hylätään,

tämä henkilö voi hakea hovioikeuden ratkaisuun muutosta korkeimmalta oikeudelta edellyttäen ensin muutoksenhakuluvan saantia korkeimmalta oikeudelta. (Helminen ym. 2005, 578.)

Kantelu vangitsemisesta on niin kutsuttu prosessuaalinen kantelu, joka alioikeuden vangitsemispäätöksestä tehdään hovioikeuteen ja hovioikeuden päätöksestä korkeimpaan oikeuteen. Pakkokeinolain tarkoittama kantelu eroaa valituksesta siinä suhteessa, ettei muutoksenhakijan tarvitse erikseen ilmoittaa tyytymättömyyttä päätökseen ja että kantelukirjelmä toimitetaan suoraan kanteluasian ratkaisevalle tuomioistuimelle. (Helminen ym. 2005, 578.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöraportin tavoitteena oli tutkia epäillyn puolustautumista vangitsemisasian käsittelyssä eli vangitsemisoikeudenkäynnissä. Opinnäytetyöraportissa haettiin vastausta tutkimusongelmaan ”mitä esitutkimateriaalia epäillylle voidaan antaa kesken esitutinnan?”. Alaongelma oli pääongelmasta suoraan johdettavissa oleva kysymys epäillyn mahdollisuudesta tehokkaaseen puolustautumiseen vangitsemisoikeudenkäynnissä. Tutkimuksen kohteena ovat lisäksi pakkokeinojen käytön yleiset ja erityiset edellytykset. Niihin kuuluu olennaisena osana myös todennäköisyysporrastus. Nämä kaikki linkittyvät vahvasti toisiinsa ja muodostavat yhdessä kokonaisuuden tutkittavasta aihepiiristä. Tutkimusongelmia tarkasteltaessa ja vastauksia etsittäessä olennaisiksi asiansanoiksi muodostuivat esitutinnan ja asiakirjojen julkisuus, pakkokeinojen käytön yleiset ja erityiset edellytykset, todennäköisyysporrastus, vangitsemisasian käsittelyn prosessi ja näyttökysymykset.

Tutkimusmenetelminä opinnäytetyössä on käytetty lainopillista ja kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Haastattelujen tavoitteena oli tuoda esille prosessin eri osapuolten näkemykset asiasta. Ensimmäisenä haastateltavana oli varatuomari Markus Pöhö, joka on valmistunut oikeustieteen kandidaatiksi vuonna 2003. Hän on pakkokeinoasioiden kanssa tekemisissä noin kaksi kertaa kuukaudessa ja ne ovat pääsääntöisesti vangitsemisasian käsittelyä. Toisena haastateltavana oli rikoskomisario, tutkinnanjohtaja Ari-Pekka Kouva keskusrikospoliisin Oulun yksiköstä. Hän on aloittanut uransa ensin poliisina vuodesta 1989 ja siirtynyt vuoden 2006 alusta päällystötehtäviin eli komisarioksi. Pakkokeinoasioiden kanssa Ari-Pekka Kouva on tekemisissä viikoittain. Kolmantena haastateltavana oli Oulun käräjäoikeuden rikososaston johtaja, käräjätuomari Mika-Pekka Sarkkinen. Hän on ollut työssä alalla vuodesta 1997 ja nykyisessä virassaan hän on toiminut vuodesta 2004. Pakkokeinoasioiden kanssa Mika-Pekka Sarkkinen on tekemisissä noin 20 viikon välein aina omalla viikon mittaisella tuomaripäivystysvuorollaan.

Haastattelukysymykset eivät olleet kaikille haastateltaville samanlaiset, vaan niiden aihepiirit koskivat kunkin haastateltavan omaa ammattialaa. Näin siksi, että haastateltavat pystyivät antamaan mahdollisimman tarkat ja asiantuntevat vastaukset esitettyihin kysymyksiin. Esimerkiksi haastateltaessa Ari-Pekka Kouvaa keskusrikospoliisista, kysymykset oli painotettu

koskemaan esitutinnan julkisuutta, vapaudenriiston edellytyksiä sekä vangitsemisvaatimusta ja siinä esitettyjä seikkoja.

Esitutkintapöytäkirjojen asianosaisjulkisuutta rajoittaa salassapitosäännös, joka löytyy julkisuuslain 3:11.2 §:n 2 kohdasta. Sen mukaan asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole asianosaisen oikeutta tiedonsaantiin esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa tutkinnan selviämiseksi (JulkL 3:11.2 § 2.) **Vastaten päätutkimusongelmaan**, ”mitä esitutkintamateriaalia epäillylle voidaan antaa kesken esitutkinnan”, voidaan epäillylle luovuttaa vain poliisin laatima tutkintailmoitus, joka on asianosaisjulkinen esitutkinnan alusta asti. Tämä on siis epäillyn vähimmäisoikeus tietää asiasta ja muuta tietoa esitutkinnan muista haaroista ei ole pakko antaa. Haastattelujen myötä tuli ilmi, että käytännössä kuulusteltavalle saatetaan kuitenkin näyttää esimerkiksi mahdollisten rikoskumppaneiden tai todistajien antamia lausuntoja asiasta. Näin ollen tieto muiden asianosaisten antamista lausumista perustuu yksinomaan siihen, mitä kuulusteleva viranomainen asiasta kertoo. Näitä asiakirjoja tai otteita niistä kuulusteltava tai hänen avustajansa ei kuitenkaan saa mukaansa. Pöhön mukaan esitutkintamateriaalin mukaan saaminen tulisi kuitenkin olla lähtökohta, koska se on salassa pidettävää aineistoa ja tietoa siitä ei saa antaa kenellekään. Tämä ei kuitenkaan koske sellaista aineistoa, joka voisi vahingoittaa esitutkintaa. Kouvan mukaan poliisi ei anna kenenkään muun lausumaa tutkittavasta rikoksesta sen vuoksi, että objektiivinen kuva tapahtumista ja asiasta säilyisi. Hän kuitenkin myöntää, että lausumia ja asiakirjoja voidaan tarpeen tullen näyttää epäillylle. (Alaluku 3.1.1.)

Edellä mainittu esitutkinta-asiakirjojen salassapitosäännös (JulkL 3:11.2 §:n 2 k.), jota on käsitelty alaluvussa 3.1.1, vaikuttaa suoraan **tutkittavaan alaongelmaan** epäillyn mahdollisuudesta tehokkaaseen puolustautumiseen vangitsemisoikeudenkäynnissä. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kohdan mukaan vangittavaksi vaaditulla tulee olla mahdollisuus riitauttaa vangitsemisen laillisuus. Pakkokeinolain 1:11 §:n mukaan vangitsemisvaatimus ja siinä esitettävät perusteet on annettava vangittavaksi vaaditun ja hänen asianajajansa tietoon. Vastaten alatutkimusongelmaan, mahdollisuus tehokkaaseen puolustautumiseen edellyttää, että vangittavaksi vaaditun tietoon saatetaan se aineisto, jonka perusteella vangitsemisen edellytykset katsotaan olevan olemassa. Kuitenkin rikostutkinnalliset seikat oikeuttavat sen, että kaikkea esitutkinta-aineistoa ei olisi saatettava vangittavaksi vaaditun tietoon. Näin ollen erilaiset intressit, kuten oikeusperiaatteet ja julkisuussäännökset, joutuvat

ristiriitaan keskenään. Halijoen mukaan vangittavaksi vaaditun tietoon olisi saatettava ainakin se aineisto, jolla on olennainen merkitys hänen asiassaan. Pöhön mukaan tilanteeseen on tullut positiivista muutosta aiempaan verrattuna, ja tutkinnanjohtajan esittäessä jonkin väitteen vangitsemisvaatimuksessa, esitetään sen tueksi myös ote esitutkintapöytäkirjasta. Sarkkisen mukaan kaikki se materiaali, mihin viranomaisen vangitsemisvaatimuksessa viittaa, on kaikkien osapuolten käytössä. Edelleen Sarkkisen mukaan esitutkintapöytäkirjoja käydään läpi vain yleisellä tasolla, koska kyseessä ei ole syyllisyyskysymyksen ratkaiseminen. Tarkoitus on pysyä vain todennäköisyysasteella, että jokin tai jotkut seikat yhdistävät tämän henkilön kyseessä olevaan rikokseen. (Alaluku 6.2.2.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Chahal – ratkaisun mukaan esitutkintamateriaalin täysi salassapito voi tulla kyseeseen vain silloin, kun kyse on kansallisesta turvallisuudesta. Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut Carcia Alva, Lietzow sekä Schöps - ratkaisuisaan, että tasa-arvoa ei varmistettu, jos vangittavaksi vaaditulle ei annettu niitä esitutkinta-aineistoon liittyviä asiakirjoja, joilla oli olennainen merkitys päämiehen vankeuden lailliseen riitauttamiseen. Edelleen se katsoi, että epäillylle oli annettava riittävä tilaisuus saada tietoonsa niitä lausumia ja niiden perustana olevia todistuksia, kuten poliisi- tai muun tutkinnan tuloksia, riippumatta siitä, oliko hänen pyytämillään todisteilla jotain merkitystä hänen puolustukselleen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin myönsi, että esitutkinnan tehokas toimittaminen merkitsee sitä, osa esitutkinnan aikana kerätystä aineistosta olisi pidettävä salassa, jotta estettäisiin epäiltyä puuttumasta todisteisiin ja haittaamasta lainkäytön kulkua. Halijoen mukaan esitutkintamateriaalin luottamuksellisuus voitaisiin turvata siten, että tuomioistuin tutkii aineiston asianomaisen tai hänen avustajansa läsnä olematta. Pöhön mukaan tämän kaltainen menettely loukkaisi kontradiktorista periaatetta ja olisi siten vastoin hyvää prosessaamista. (Alaluku 6.2.2.)

Vapaudenriistolle on aina oltava laissa määritellyt edellytykset. **Vapaudenriiston edellytykset jakautuvat yleisiin ja erityisiin edellytyksiin.** Vapaudenriiston yleisiin edellytyksiin kuuluvat tapahtunut rikos (alaluku 5.1) sekä pakkokeinon kytkeytyminen rikoksen törkeysasteeseen (alaluku 5.2). Käytettävä pakkokeino kytetään rikoksen törkeysasteeseen vertaamalla rikoksesta säädettyä enimmäisrangaistusta sekä lopullisessa oikeudenkäynnissä odotettavissa olevaa tuomiota. Näin suhteellisuusperiaatetta sovelletaan abstraktilla tasolla siten, että ankarimpien pakkokeinojen käyttäminen edellyttää aina ankarammin rangaistavaa rikosta kuin lievempien pakkokeinojen käyttö. Sarkkisen mukaan vapaudenriisto ei saisi olla pidempi kuin tuleva

vankeusrangaistus. (Alaluku 5.2.) Vapaudenriiston erityisiä edellytyksiä ovat karttamisvaara, vaikeuttamisvaara ja jatkamisvaara. Erityiset edellytykset tulevat kyseeseen pidättämisen ja vangitsemisen kohdalla. Karttamisvaara tulee kyseeseen silloin, kun on syytä olettaa henkilön karttavan oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa. Vaikeuttamisvaara tulee kyseeseen taas silloin, kun on syytä olettaa henkilön vaikeuttavan asian selvittämistä turmelemalla tai hävittämällä todistusaineistoa taikka yrittämällä vaikuttaa muihin esitutkinnassa kuultaviin henkilöihin. Jatkamisvaara on kyseessä silloin, kun on syytä olettaa henkilön jatkavan rikollista toimintaa. (Alaluku 5.5.) Vapaudenriiston edellytykset liittyvät epäillyn tehokkaaseen puolustautumiseen siten, että puolustus esittää näyttöä vapaudenriiston erityisten edellytysten olemassaoloa vastaan (alaluku 6.2.3).

Vapaudenriiston edellytyksiin ja pakkokeinon käyttämiseen kuuluu olennaisesti myös **todennäköisyysporrastus**, eli millä todennäköisyysasteella epäillyn voidaan arvioida syyllistyneen rikokseen taikka millä todennäköisyydellä hänen voidaan olettaa toimivan arvioitaessa käytettävän pakkokeinon tarvetta (alaluku 5.3.). Todennäköisyysporrastus liittyy näyttökysymyksiin siten, että todennäköisyysporrastuksen mukaista todennäköisyyttä erityisten edellytysten täyttymiselle ei ole (alaluku 6.2.3). Todennäköisyyttä arvioidaan kolmella eri tasolla. Alimmalla tasolla ovat syytä olettaa ja syytä epäillä, jotka kuvaavat pienintä todennäköisyyden astetta. Esimerkiksi pidättämisen tai vangitsemisen erityisiä edellytyksiä arvioitaessa voi olla syytä olettaa henkilön karttavan tai vaikeuttavan esitutkintaa. Törkeissä rikoksissa, kuten henkirikoksissa, todennäköisyyden asteeksi riittää syytä epäillä, jolloin todennäköisyys voi olla alle 50 prosenttinen ja henkilö voidaan pidättää. Seuraava taso on todennäköistä ja todennäköisin syin epäilty, jolloin todennäköisyyden tulee olla matemaattisesti arvioituna yli 50 prosenttinen. Tällöin tulee olla jo melko varma epäillyn syyllisyydestä, koska epäilty saadaan pidättää tai vangita, jos häntä todennäköisin syin voidaan epäillä rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Mikäli rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus, tulevat erityiset edellytykset arvioitaviksi. Tällöin tulee olla todennäköistä, että henkilö täyttää jonkin näistä erityisistä edellytyksistä. ”Erittäin pätevin perustein voidaan olettaa” -kynnys on kaikkein korkein todennäköisyyden aste ja sitä käytetään kuvaamaan pakkokeinojen edellytyksiä silloin, kun ne kohdistuvat muuhun kuin rikoksesta epäiltyyn. Tällainen tilanne voi olla vaikka kotietsintä jonkun muun kuin epäillyn kotiosoitteeseen ja voidaan olettaa erittäin pätevin syin sen tuottavan toivottua tulosta. (Alaluku 5.3.)

Hallituksen esityksen (14/1985 vp, 55) mukaan vangitsemisasian käsittelyssä esitettävä näyttö voi olla vain kirjallista näyttöä, kuten rikosilmoitus sekä valmiina olevia kuulustelupöytäkirjojen jäljennöksiä. Sarkkisen mukaan onkin harvinaista, että istuntoon tuotaisiin muuta näyttöä, kuin poliisin esittämät vangitsemisvaatimus ja esitutkintapöytäkirjat. Hänen mukaansa mikään ei kuitenkaan estä puolustusta esittämästä muuta näyttöä. Pöhön mukaan näytön esittämisellä yleisistä edellytyksistä ei ole merkitystä silloin, kun epäilty on tunnustanut syyllisyytensä rikokseen. Pöhö ei ole ollut yhdessäkään istunnossa, jossa olisi esitetty näyttöä siitä, onko henkilö syyllinen rikokseen vai ei. Jos näyttöä esitettäisiin syyllisyyskysymyksestä, tilanne saattaisi jopa pahentua. Pääasiassa näyttöä tulee esittää vain vangitsemisen yleisten ja erityisten edellytysten osalta eli puolustus yrittää saada tuomioistuimen vakuuttuneeksi siitä, että vangittavaksi vaadittu epäilty ei täyttäisi erityisiä edellytyksiä. Näin puolustus yrittää näyttää, että karttamisvaara, vaikeuttamisvaara ja/tai jatkamisvaara eivät ole todennäköisiä, jolloin lievempi pakkokeino, kuten matkustuskielto, voisi tulla kysymykseen. (Alaluku 6.2.3.) Kohtuuttoman vangitsemisen näkökulma nousee puolustuksen kautta esille myös vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä. Puolustus voi kuitenkin vedota pakokeinolain 1:26a §:n tarkoittamaan kohtuuttoman vangitsemisen kieltoon, jolloin voidaan esittää näyttönä lääkärintodistuksia joko epäillystä itsestään tai hänen lähiomaisestaan. (Alaluku 6.4.)

8 POHDINTA

Opinnäytetyöraportti käsittelee rikoksesta epäillyn puolustautumista vangitsemisoikeudenkäynnissä. Pakkokeinoja ja esitutkintaa ei ollut käsitelty opinnäytetyöni aikana lainkaan. Näin ollen aiheen haasteellisuus ja sen uutuudenviehätys olivat osatekijöitä aiheen valinnalle. Minulle oli myös alusta asti selvää, että opinnäytetyöni aihe tulee koskemaan rikos- ja prosessioikeutta. Nämä kuuluvat myös henkilökohtaisiin kiinnostukseni kohteisiin. Aihetta on myös aikaisemmin tutkittu vähän.

Opinnäytetyöraporttiin on mielestäni onnistuttu löytämään hyvin relevantit lähteet. Opinnäytetyöprosessin alussa ajattelin, että lähteitä voisi olla vaikea löytää, mutta niitä löytyikin sopivasti. Ensisijaisena lähteenä toimivat esitutkintalaki ja pakkokeinolaki. Myös julkisuuslaki oli loppuviimein yksi tärkeimmistä lähteistä. Lisäksi lähteenä on käytetty hallituksen esityksiä, jotka auttoivat selvittämään lakien tarkoitusta. Koska myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli ratkaisuissaan antanut tutkittavaan aiheeseen suuntaviivoja, niitä oli tarpeellista ottaa opinnäytetyöraporttiin mukaan. Lisäksi näihin ratkaisuihin viittaavia asiantuntijakirjoituksia löytyi oikeudenalan lehdistä. Oikeuskirjallisuutta on käytetty lähteenä tarpeellisin osin tukemaan lakeja ja hallituksen esityksiä.

Vasta teemahaastattelujen myötä aihe täsmentyi itsellenikin. Se ei ollutkaan niin yksioikoinen, kuin mitä aluksi olin kuvitellut. Aiheen kypsyminen ja hahmottaminen on kuitenkin osa koko opinnäytetyöprosessia, joka on mielestäni yksi työn perimmäisistä tarkoituksista. Myös tutkimusongelmat ja opinnäytetyöraportin nimi täsmentyivät prosessin varrella vastaamaan paremmin raportin sisältöä. Tätä myötä myös työn rajaukset jäsentyivät.

Opinnäytetyöprosessi sujui mielestäni hyvin. Pysin hyvin suunnitellussa aikataulussa, lukuun ottamatta parin viikon viivästystä. Opinnäytetyöprosessin hyvä aikatauluttaminen on ehkä tärkein esitoimenpide koko työssä. Hyvin tehdyssä aikataulusuunnitelmassa on asetettu tavoitteet tietyille aikaväleille. Näiden eri etappien saavuttaminen tuo energiaa tutkimiseen ja kirjoittamiseen toimien kannustimena.

Tehokas puolustautuminen vangitsemisoikeudenkäynnissä edellyttää ensisijaisesti sitä, että vangittavaksi vaaditun tietoon saatetaan vangitsemisvaatimus ja siinä esitettävät perusteet

vangitsemiselle. Näin ollen vangittavaksi vaaditulle tulisi myös luovuttaa se esitutkinta-aineisto, jonka perusteella vangitsemisen edellytysten katsotaan olevan olemassa. Puolustuksen näkökannan mukaan näin ei kuitenkaan aina ole. Sen voidaan katsoa johtuvan rikostutkinnallisista seikoista, jotka liittyvät julkisuuslain 3:11.2 §:n salassapitosäännökseen. Kuitenkin epäillyn oikeusturva jää vajavaiseksi, mikäli hän ei saa kaikkea olennaista aineistoa käyttöönsä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan täysi esitutkinta-aineiston salassapito voi tulla kyseeseen vain silloin, kun kyse on kansallisesta turvallisuudesta. Lisäksi osapuolten tasa-arvo varmistetaan antamalla vangittavaksi vaaditulle ne esitutkinta-aineistot, joilla on olennainen merkitys vankeuden laillisuuden riittävyyteen. Asiantuntijakirjoituksessaan Halijoki pohti esitutkintamateriaalin luottamuksellisuuden säilyttämistä siten, että tuomioistuin tutkii esitutkinta-aineiston asianomaisen tai hänen avustajansa läsnä olematta. Pöhö otti tähän kantaa haastattelussaan ja totesi sen olevan kontradiktorisen periaatteen vastaista. Olen hänen kanssaan asiasta samaa mieltä. Sarkkinen totesi haastattelussaan, että se aineisto, mihin tutkinnanjohtaja vangitsemisvaatimuksessa viittaa, on kaikkien osapuolten käytössä istunnossa. Haastateltuani Kouvaa, sain sellaisen mielikuvan, että esitutkintaviranomaiset tarkastelevat asiaa objektiivisesti ja eivät näin ollen halua luovuttaa mitään ylimääräistä vangittavaksi vaaditun tietoon.

Mielestäni vangittavaksi vaaditulla tulisi olla oikeus siihen esitutkintamateriaaliin, joka koskee häntä, sekä niihin lausumiin, joita hänestä on kuulusteluissa annettu. Koska esitutkinta-aineisto ei ole yleisöjulkista, epäilty ei saa antaa niistä tietoja ulkopuolisille. Epäillyllä, joka on pidätetty, on yhteydenpitokielto muihin kuin avustajaansa ja lähiomaiseensa. Näin ollen epäillyllä ei ole juurikaan mahdollisuutta saattaa tietoja kenenkään muun tietoon. Tällä tavalla toimittaessa parannettaisiin vangittavaksi vaaditun oikeusturvaa sekä puolustautumisen mahdollisuuksia.

Olen kuitenkin Pöhön kanssa samaa mieltä siitä, että lopputuloksena esitutkintamateriaalin saatavuudella ei ole suurta merkitystä, koska vangitsemisasian käsittelyssä ei ratkaista epäillyn syyllisyyskysymystä, vaan arvioidaan vangitsemisen edellytysten täytyminen. Kuitenkin sellaisissa tapauksissa, joissa epäilty on syytön, nousee syyttömyyden todistelu isoon rooliin ja esitutkintamateriaalin saaminen olisi siten tärkeää puolustautumisen kannalta. Kun taas henkilö on tunnustanut syyllisyytensä rikokseen, isompaan rooliin nousee erityisten edellytysten täyttymisen kieltäminen.

Mielestäni laissa säädettyjä oikeusperiaatteita sekä niiden ristiriitaa julkisuussäännösten kanssa tulisi tarkastella enemmän jo esitutkintavaiheessa. Toki ymmärrän, että aikaa ei välttämättä ole paljoa, koska vangitsemisen tulee kyseeseen jo neljäntenä päivänä epäillyn kiinniotosta. Mielestäni oikeusperiaatteiden periaatteellisista merkityksistä tulisi pitää kiinni, vaikka käsitys epäillyn syyllisyydestä painaisikin enemmän kuin käsitys hänen syyttömyydestään. Haastatteluissa tuli vahvasti esille jokaisen osapuolen näkemykset oikeusperiaatteiden sekä julkisuussäännösten ristiriidasta, ja huomasin kaikkien näkevän asian eri tavalla. Puolustus ajaa omaa asiaansa omasta näkökulmastaan, esitutkintaviranomaiset omastaan sekä tuomioistuin yrittää taiteilla näiden välissä. Suomen tuomioistuinlaitos on kuitenkin täysin luotettava ja tasa-arvoinen päättäessään vangitsemisesta.

Opinnäytetyöni voisi olla hyödyksi lakimiehille, oikeusnotaareille sekä käräjä- ja pakkokeinosihteereille. Opinnäytetyöraportissa on kuvattu koko prosessi esitutkinnasta pakkokeinoistuntoon saakka. Se sisältää prosessin etenemisen kokonaisuudessaan ja tutkimusongelmat puolustautumisesta ja näyttökysymyksistä niihin vastaten. Opinnäytetyöraporttini selittää, mitä ovat pakkokeinot sekä milloin ja miksi niitä käytetään. Pakkokeinoistunnot ovat myös useimmiten salaisia. Näin ollen opinnäytetyöni voisi toimia myös oppaana käräjäsihteereille, jotka toimivat sihteereinä pakkokeinoistunnoissa.

Jatkotutkimusten kannalta on mielenkiintoista, että oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö ovat vuonna 2007 asettaneet toimikunnan valmistelemaan esitutkintalain, pakkokeinolain sekä poliisilain kokonaisuudistusta. Asiasta on ilmestynyt esitutkinta- ja pakkokeinoitoimikunnan komiteanmietintö 2009:2. Tulevassa lakimuutoksessa olisi mukana muun muassa keskeisimmät pakkokeinojen käytössä sovellettavat periaatteet, tarkkailu sekä peitelty tiedonhankinta pakkokeinona. Nämä käsittävät vain osan lakien kokonaisuudistusta.

Opinnäytetyöni aiheenvalinta oli mielestäni erittäin onnistunut ja kokonaisuudessaan koen työn onnistuneen hyvin. Työtä oli motivoivaa tehdä, sillä oman ammatillisen kasvun näki jokaisen työhön käytetyn päivän jälkeen. Koen myös, että opinnäytetyötä tehdessäni taitoni käyttää, soveltaa ja tulkita lakia sekä sen esitöitä on huomattavasti kehittynyt. Näin myös ammattitaitoni on kehittynyt.

LÄHTEET

Andrzej Trzaska v. Puola, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 11.7.2000, Finlex. Hakupäivä 24.8.2010. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/2000/20001003>

Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista 17.6.1988/575

Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö 2009:2. Helsinki: Oikeusministeriö

Esitutkintalaki 30.4.1987/449

Euroopan ihmisoikeussopimus 20.5.1999/63, SopS 85–86/1998, Finlex

Halijoki, J. Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto. Defensor Legis 2001/2, 23. Hakupäivä 25.5.2010. <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/lakikirjasto/996.pdf>

Halijoki, J. Vangitsemisoikeudenkäynti ja fair trial. Defensor Legis 2002/1, 21. Hakupäivä 25.5.2010. <http://www.edilex.fi.ezp.oamk.fi:2048/lakikirjasto/1066.pdf>

Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi. HE 14/1985 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi pakkokeinolain muuttamisesta. HE 181/1994 vp.

Helminen, K. 2006. Turvallisuusviranomaisten toimivaltuussäännösten uudistamistarpeet. Sisäasiainministeriön julkaisuja 2006:32. Hakupäivä 25.5.2010. [http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/91C23DFC4E459764C225719C0031D299/\\$file/322006.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/91C23DFC4E459764C225719C0031D299/$file/322006.pdf)

Helminen, K., Lehtola, K. & Virolainen, P. 2005. Esitutkinta ja pakkokeinot, Helsinki: Talentum.

Hugo Lietzow v. Saksa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.2.2001, Finlex. Hakupäivä 24.8.2010. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/2001/20011173>

Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. Helsinki: Talentum

Jörg Rudolf Schöps v. Saksa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.2.2001, Finlex. Hakupäivä 24.8.2010. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/2001/20011172>

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 23.3.1976/8

Karamjit Singh Chahal ym. v. Englanti, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.11.1996, Finlex. Hakupäivä 24.8.2010. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/1996/19960514>

Koskinen, P. 2008. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki: Yliopistopaino

Kouva, A-P., rikoskomisario, Keskusrikospoliisi. 2010. Haastattelu 9.8.2010. Tekijän hallussa.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 30.3.2007/370

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621

Laki yleisistä syyttäjistä 11.3.1997/199

Luis Antonio Carcia Alva v. Saksa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.2.2001, Finlex. Hakupäivä 24.8.2010. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/2001/20011174>

Maciej Niedbala v. Puola, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 4.7.2000, Finlex. Hakupäivä 24.8.2010. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/2000/20001001>

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Pakkokeinolaki 30.4.1987/450

Pöhö, M., varatuomari, Lakiasiantomisto Advukaari Oy. 2010. Haastattelu 17.6.2010. Tekijän hallussa.

Rikoslaki 19.12.1889/39

Sarkkinen, M-P., kärjätuomari, Oulun kärjäoikeus. 2010. Haastattelu 12.8.2010. Tekijän hallussa.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Tapanila, A. 2009. Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa, Helsinki: Edita Prima

TIEDOT HAASTATELTAVASTA

1. Nimi, asema, koulutus?
2. Kuinka pitkään olette ollut työssä alallanne?
3. Kuinka paljon olette tekemisissä pakkokeinoasioiden kanssa?
4. Kuinka paljon istutte pakkokeinoistuntoja?
5. Saako nimenne ja asemanne ilmoittaa raportissa?

JULKISUUS ESITUTKINNASSA

6. Kuinka esitutkintapöytäkirjojen asianosaisjulkisuus toteutuu rikoksesta epäillyn kohdalla?
7. Voidaanko esitutkintamateriaalia antaa epäillylle kesken esitutinnan vangitsemisoikeudenkäynnin vuoksi?

TODENNÄKÖISYYSKYNNYS

8. Milloin todennäköisyyskyynnys ylittyy...?
 - a. talousrikosepäilyssä?
 - b. henkirikosepäilyssä?
9. Millaista näyttöä epäillyn syyllisyydestä tarvitaan todennäköisyyden arvioimiseen edellä mainituissa rikoksissa?

PUOLUSTAUTUMINEN VANGITSEMISASIAN KÄSITTELYSSÄ

10. Annetaanko esitutkintamateriaalia missään määrin tuomarille nähtäväksi ja arvioitavaksi?
11. Jos ei, niin voitaisiinko niitä asiakirjoja ja lausuntoja, joihin vangitsemisvaatimuksen tekijä perustaa vaatimuksensa, antaa tuomarille nähtäville?
12. Millä tavoin epäilty voi puolustautua vangitsemisoikeudenkäynnissä, jos hänellä ei ole siihen tarvittavaa aineistoa ja miten tämä käytännössä tapahtuu?
13. Olisiko epäillyllä mahdollista saada käyttöönsä ne lausunnot ja asiakirjat, jotka vangitsemisvaatimuksen mukaan puhuvat hänen syyllisyytensä puolesta?
14. Millaista todistelua epäilty voi esittää puolustukseensa eli millaista todistelua tuomioistuin ottaa vastaan?
15. Vaatiiko tuomioistuin konkreettista näyttöä vangitsemisvaatimuksessa esitettävien perustelujen lisäksi/tueksi?
16. Millä tavoin vangittavaksi vaaditun henkilön tausta vaikuttaa (rikosrekisteri ja/tai samantyyppiset rikokset aiemmin) tuomioistuimen tekemään päätökseen vangitsemisasiassa?

TIEDOT HAASTATELTAVASTA

1. Nimi, asema, koulutus?
2. Saako nimenne ja asemanne ilmoittaa raportissa?
3. Kuinka pitkään olette olleet työssä alalla, entä nykyisessä asemassa?
4. Kuinka paljon olette tekemisissä pakkokeinoasioiden kanssa?
5. Kuinka paljon istutte vangitsemisistuntoja esimerkiksi kuukausitasolla?

JULKISUUS ESITUTKINNASSA

6. Kuinka esitutkintapöytäkirjojen asianosaisjulkisuus toteutuu rikoksesta epäillyn kohdalla, kun asian tutkinta on vielä kesken?
7. Voidaanko esitutkintamateriaalia antaa epäillylle (tai hänen avustajalleen) kesken esitutkinnan tulevan vangitsemisoikeudenkäynnin vuoksi? Mikä on tämän asian lähtökohta, entä käytäntö?

VAPAUDENRIISTON EDELLYTYKSET

8. Mitä alla mainittuihin eri todennäköisyydenasteisiin vaaditaan, jotta kynnys ylittyy?
 - a. syytä epäillä
 - b. todennäköisin syin epäillä
 - c. erittäin pätevin perustein voidaan olettaa

VANGITSEMISASIAN KÄSITTELY

9. Millä tavoin vangitsemisen edellytysten täyttymistä arvioidaan vangitsemisasian istunnossa?
10. Esitetäänkö vangitsemisvaatimuksen tueksi muuta näyttöä?
11. Millaiset ovat epäillyn ja hänen puolustuksensa mahdollisuudet vaikuttaa istunnon lopputulokseen?
12. Millä tavoin vangittavaksi vaaditun henkilön tausta vaikuttaa tuomioistuimen tekemään päätökseen vangitsemisasiassa?

TIEDOT HAASTATELTAVASTA

1. Nimi, asema, koulutus?
2. Saako nimenne ja asemanne ilmoittaa raportissa?
3. Kuinka pitkään olette olleet työssä alalla, entä nykyisessä asemassa?
4. Kuinka paljon olette tekemisissä pakkokeinoasioiden kanssa?
5. Kuinka paljon istutte vangitsemisistuntoja esimerkiksi kuukausitasolla?

VANGITSEMISASIAN KÄSITTELY

6. Millä tavoin vangitsemisen edellytysten täyttymistä arvioidaan vangitsemisasian istunnossa?
7. Käsitelläänkö vangitsemisoikeudenkäynnissä epäillyn syyllisyyskysymystä millään tavoin?
8. Esitetäänkö vangitsemisvaatimuksen lisäksi muuta konkreettista näyttöä poliisin toimesta?
9. Millaista näyttöä puolustus voi esittää asiasta eli kuinka puolustautuminen käytännössä tapahtuu?
10. Millaista näyttöä tuomioistuin ottaa vastaan?